

آسیب‌شناسی و ارائه الگوی توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران

محمدعلی جعفری گرچی^۱

رضا نجف‌بیگی^۲

ابوالحسن فقیهی^۳

محمدجواد کاملی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۹

چکیده

پژوهش حاضر که با هدف آسیب‌شناسی و ارائه الگوی توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران اجرا شد، بنیادی و از نوع آمیخته بود. برای تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل داده‌بنیاد و برای تحلیل داده‌های کمی از مدلسازی-معادلات ساختاری استفاده شد. جامعه آماری در بخش کیفی اعضای هیات مدیره و مدیران ارشد بخش اعتباری و منابع انسانی بانک‌های دولتی بودند که ۱۸ نفر از آنان بصورت هدفمند برای مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انتخاب شدند و در بخش کمی کارکنان و مدیران ستادی و کارشناسان بانک‌های دولتی بودند که ۲۹۱ نفر از آنان بر اساس فرمول کوکران بصورت تصادفی برای پرکردن پرسشنامه به روش پیمایشی انتخاب شدند. یافته‌ها نشان داد که الگوی توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران متشکل از ۴۲۱ مفهوم اولیه حاصل از کدگذاری باز، مفاهیم ۴۱ مقوله خرد و ۱۷ درونمایه اصلی هستند. همچنین عوامل علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای بر مقوله‌ها، مقوله‌ها، عوامل مداخله‌گر و زمینه‌ای بر راهبردها و راهبردها بر پیامدها تاثیر دارد.

واژه‌های کلیدی: توسعه، پایداری، توسعه پایدار، بانک‌ها، روش نظریه داده بنیاد.

طبقه بندی JEL: O21، E63، G10.

۱ گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. maj_gorji@yahoo.com.

۲ گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) rezanajafbagy@yahoo.com.

۳ گروه مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. faghihiabolhassan@gmail.com

۴ گروه مدیریت دولتی، دانشگاه علوم انتظامی، تهران، ایران. p.h.d.kameli@gmail.com

۱- مقدمه

آسیب‌شناسی سازمانی به صورت فرایند استفاده از مفاهیم و روش‌های علوم رفتاری به منظور تعریف و تشریح وضعیت جاری سازمان‌ها و یافتن راه‌هایی برای افزایش اثربخشی آن‌ها تعریف شده است (هریسون^۱، ۲۰۱۴). برای شناسایی آسیب‌سازمانی، به شناخت مشکلات سازمانی نیاز است که از طریق جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل مشکلات و ایجاد تغییرات لازم و اصلاحات احتمالی حاصل می‌شود (نوری و دیگران، ۱۳۹۷). امروزه در مقایسه با دهه‌های قبل، در شرایط محیط کاری تغییرات فراوانی رخ داده و ماهیت طبیعی کسب‌وکارها دگرگونی‌های بسیار یافته است (مریاک گورمن^۲، ۲۰۱۶) و سازمان‌ها مجبور به کاهش هزینه و پیدا کردن راهکارهای اثربخش در عرضه خدمات‌اند (هریسون، ۲۰۱۵).

پیشرفت اقتصادی جوامع امری اجتناب‌ناپذیر است و در این راه عدم توجه به محیط زیست سبب ناپایداری توسعه می‌شود. جامع‌نگری در سیاست‌گذاری‌های مصرف، نقش به‌سزایی در بهبود کارایی رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال و توسعه متوازن و حفظ محیط زیست ایفا می‌نماید. آهنگ شتابان توسعه کشور نیازمند توجه به همه ابعاد توسعه پایدار است. امروزه دیگر نمی‌توان به توسعه پایدار به‌عنوان یک انتخاب نگرینست؛ بلکه یک تعهد است که تمام بازیگران دولتی و غیردولتی باید برای نیل به توسعه پایدار تمامی مساعی خود را جهت گذار به اقتصاد سبز بکار بندند. توجه به سرمایه‌های طبیعی برای هر جامعه‌ای باارزش است و وجود برنامه‌های کوتاه‌مدت میان‌مدت و بلندمدت در پرتو اقتصاد سبز، رشد و رفاه اجتماعی را برای جامعه به ارمغان خواهد آورد. توسعه پایدار به معنی یکپارچگی اهداف اقتصادی، اجتماعی و محیطی یک جامعه و کوشش در جهت نیل به آن اهداف و در نتیجه، به حداکثر رساندن کیفیت زندگی انسان حاضر با در نظر گرفتن نیازهای نسل آینده است (نجف بیگی، ۱۳۹۷). در حالی که در کشورهای در حال رشد بیشترین تمرکز مفهوم توسعه پایدار بر توسعه اجتماعی-اقتصادی مثل کاهش فقر، دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی و امکانات آموزشی و رشد اقتصادی است؛ در کشورهای توسعه‌یافته، توجه بیشتر به جنبه‌های زیست‌محیطی توسعه اقتصادی است (فور تونسکی^۳، ۲۰۱۱). ابعاد اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه پایدار، برخلاف بعد اقتصادی آن، ناملموس‌تر و سنجش آن نیز مشکل‌تر است (رابینسون^۴، ۲۰۱۲).

بانک‌ها در جایگاه واسطه‌گر وجوه، همواره نقشی بی‌بدیل در اقتصاد هر کشور داشته‌اند اما ایفای این نقش، در کنار «حفظ منافع سپرده‌گذاران» و «حفظ اعتماد و اطمینان به بانک‌ها» و از سوی دیگر، پیچیدگی روزافزون عملیات بانک‌ها و حساسیت آن‌ها به بحران نقدینگی موجب ایجاد شرایط پیچیده‌ای در برقراری تعادل در منافع تمامی ذی‌نفعان بانک‌ها شده است. ارتقای توسعه پایدار و شاخص‌های آن در بانک‌ها یکی از راهکارهای مناسب برای برقراری این تعادل محسوب می‌شود. توسعه پایدار در ایران موضوع نسبتاً جدیدی است که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته و اقداماتی نامنسجم، برای اجرای ابعاد گوناگون آن، در بازار پول و سرمایه کشور انجام شده است. در گذشته به دلیل ماهیت خدماتی فعالیت‌های بانک، توسعه پایدار در زمره استراتژی‌های این نهاد مالی در

¹ Harrison

² Meriac & Gorman

³ Fortunski

⁴ Rabinson

نظر گرفته نمی‌شد و استراتژی اصلی بانک‌ها صرفاً افزایش سودآوری و سهم سهامداران بود (آکین و یلماز، ۲۰۱۶). اما امروزه بانک‌ها که مهم‌ترین نهاد اقتصادی هر کشور هستند، نقشی انکارناپذیر و زیربنایی در توسعه پایدار آن کشور دارند. بانک‌ها از یک سو واسطه دریافت سپرده‌ها و سرمایه‌گذاری در طرح‌های متقاضیان وام شمرده می‌شوند و از این رو با در نظر گرفتن معیارهای محیط‌زیستی در ارزیابی طرح‌ها می‌توانند از آلودگی محیط‌زیست و آسیب‌رساندن به آن جلوگیری کنند. در واقع بانک‌ها نقش محرکی را بازی می‌کنند که صنعت کشورها را به سمت پایداری سوق می‌دهند. از سوی دیگر بانک‌ها با مشارکت در فعالیتهای اجتماعی و بشردوستانه موجب افزایش سطح رفاه، کیفیت زندگی و رضایت‌مندی در جامعه می‌شوند. علاوه بر این نهادهای مالی با مشارکت در طرح‌های ملی و زیرساختی، توسعه اقتصاد کشور را رقم می‌زنند؛ پس بانک‌ها نقشی اساسی در پایداری محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی هر کشوری دارند و زیربنای پایداری در جامعه از طریق بانک‌ها شکل می‌گیرد. بر این مبناست که پایداری این مؤسسات و ارزیابی آن‌ها بسیار حیاتی است و توجه به توسعه پایدار در بانک‌ها با استفاده از استراتژی پایداری تعریف می‌شود که فراتر از استفاده کارآی انرژی است و از راه آسیب‌نزدن به محیط‌زیست، کمک به جامعه و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، به تأمین مالی توجه دارد (موسوتو و همکاران، ۲۰۱۵).

بنابر آنچه گفته شد یکی از صنایعی که نقش مهمی در حفظ محیط زیست دارد صنعت بانکداری می‌باشد. بخش بانکی یکی از منابع اصلی تأمین مالی سرمایه‌گذاری برای پروژه‌های تجاری است که این پروژه‌ها از مهم‌ترین فعالیت‌ها برای رشد اقتصادی هستند. بنابراین بخش بانکی می‌تواند نقش مهمی در ترویج سرمایه‌گذاری پایدار محیط زیست و مسئولیت اجتماعی ایفا کند. از آنجا که بخش بانکی یکی از سهامداران عمده در بخش صنعتی است با ریسک‌های اعتباری و مسئولیت مواجه است، علاوه بر این اثرات زیست محیطی ممکن است کیفیت دارایی‌ها و همچنین نرخ بازده بانک‌ها را در بلندمدت تحت تأثیر قرار دهد، بنابراین بانک‌ها باید سبز شوند و یک نقش فعال در زمینه محیط زیست ایفا کنند (کردنوری، عدالتیان شهریاری، عزیزی و کاباران زاده قدیم، ۱۳۹۹). در کشور ما بانک‌ها اصلی‌ترین تأمین‌کننده منابع مالی بخش‌های واقعی اقتصاد (صنعت، کشاورزی و خدمات) محسوب می‌شوند. در کنار این کارکرد، انگیزه اصلی بانک‌ها تجهیز و تخصیص بهینه منابع و عرضه خدمات متنوع به مشتریان، درآمدزایی و کسب سود همانند سایر مؤسسه‌های اقتصادی است. صنعت بانکداری از صنایع مهم و مطرح دنیاست و گسترش روزافزون دانش بشری در علوم الکترونیکی سبب شده است که این صنعت نیز از این دانش بهره‌فرایان داشته باشد (خادمی، فلیجی پیربست، دالمن پور و نقی‌لو، ۱۳۹۹). با رشد و گسترش روزافزون تکنولوژی و صنعتی‌شدن کشورها، مدیران بانک‌ها سعی در افزایش خدمات نوین بانکداری دارند زیرا متمایز بودن با رقبا، در این گونه خدمات، امتیاز ویژه‌ای برای جذب سپرده‌های مشتریان دارد. در کشورهای پیشرفته، بیش از ۷۰٪ کارهای بانکی استفاده‌کنندگان از راه خدمات بدون نیاز به حضور در محل شعبه‌ها و با استفاده از سیستم‌های الکترونیکی صورت می‌پذیرد؛ بنابراین بانک‌ها، با به‌کارگیری فناوری مدرن در صنعت بانکداری و اجرای طرح مشتری‌محوری، بر آنند ضرورت مراجعه مشتریان را به محل شعبه کاهش دهند تا مشتریان بتوانند، در محل کار

¹ Akin & Yilmaz

² Musvoto et al

و یا اقامت خود، بیشتر امور بانکی را انجام دهند. در عصر حاضر به دلیل رقابت بین بانک‌ها و مؤسسه‌های مالی برای جذب بیشتر منابع، تسلط بر مؤلفه‌های مؤثر در تجهیز منابع مالی اهمیت ویژه‌ای یافته است. جذب منابع مالی، افزون بر اینکه مهم‌ترین رسالت بانک شمرده می‌شود، تأثیر مهمی در تنظیم صحیح گردش پول و استقرار نظام مالی و اعتباری صحیح و متناسب با برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت کشور دارد. عوامل منجر به توفیق بانک شامل استفاده از فناوری اطلاعات، بازاریابی، مشتری‌مداری و شناسایی فرصت‌های جدید در بازار می‌شود. کارشناسان و متخصصان ویژه و حرفه‌ای باید در خدمت مجموعه باشند. بانک‌ها با بهره‌مندی از فرایندهای کارآمد، می‌توانند ارتباط دائمی با مشتریان و بازار داشته باشند و تغییرات و تحولات جامعه را پی‌درپی رصد کنند تا، با دستیابی به سطوح عملیاتی مانند عملکرد بازار، رضایت مشتریان و عملکرد اجتماعی، موجب جلب اعتماد جامعه و پذیرش عملکرد و نقششان از سوی جامعه شوند.

در دنیای امروز بانک‌ها در همه کشورهای جهان نقش اصلی و اساسی دارند و سیاست‌ها و راهبردهای آن در توسعه اقتصادی، ایجاد اشتغال، درآمد ملی و دیگر موارد مؤثر بوده است (کاظمی، ۱۳۸۷). از میان انواع بانک‌ها، بانک‌های تجاری مهم‌ترین اجزای صنعت بانکداری‌اند که مستقیماً ظرفیت توسعه پایدار صنعت بانکداری را، از طریق کارآیی عملیاتی و سطح مخاطره، منعکس می‌کنند (بانگ و ژائو^۱، ۲۰۰۹). در دهه‌های اخیر بانک‌های تجاری با روند جهانی شدن و نگرش‌های مشتری‌مدار مواجه شده‌اند و در نتیجه، تحول و تغییراتی اساسی را از سر گذرانده‌اند (کاظمی، ۱۳۸۷).

در طول قرن گذشته جهان به الگوی رشد اقتصادی ناپایداری دست یافته است. بنابراین، توجه جهانی به چالش‌های اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی در زمینه توسعه پایدار اهمیت خاصی دارد. از جمله این چالش‌ها می‌توان به تغییر اقلیم، امنیت غذایی جمعیت روبه‌رشد، میزان بالای فقر، بیکاری، و تخریب محیط‌زیست اشاره کرد. امروزه، تمامی بخش‌های درگیر در اقتصاد جهانی با چالش بزرگ مقابله با مشکلات محیط‌زیستی و تأثیرات آن روبه‌روست. در این زمینه، نه تنها شرکت‌های فعال در حوزه کسب‌وکار اهمیت محیط‌زیست را درک کرده‌اند بلکه میزان آگاهی مصرف‌کنندگان و عموم مردم نیز افزایش یافته است. با توجه به تمامی این دلایل، سازمان‌ها در پی اصلاح فعالیت‌ها و استراتژی‌های خود، با رویکرد اطمینان از حفاظت منابع طبیعی و محیط‌زیست‌اند. سازمان‌های مالی و به‌ویژه بانک‌ها، می‌توانند نقش مهمی در ترویج توسعه پایدار برای محیط‌زیست داشته باشند. توسعه پایدار یکی از مهم‌ترین عوامل هدایتگر روند استراتژی‌های کسب‌وکار است و کمیسیون جهانی محیط‌زیست آن را توسعه‌ای تعریف کرده است که نیازهای زمان حال را برآورده می‌کند، بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده را در برآوردن نیازهایشان به خطر اندازد (شاهبندرزاده، کبگانی و شجاع‌الدین، ۱۳۹۵). در این میان، یکی از محورهای اصلی توسعه پایدار توجه به ملاحظات محیط‌زیستی در اقتصاد است که در چارچوب مفاهیم توسعه پایدار بانک‌ها مطرح می‌شود. طبق تعریف برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد (UNEP)، توسعه پایدار بانک‌ها الگویی است که به افزایش رفاه و سطح کیفیت زندگی افراد، ایجاد اشتغال و برابری اجتماعی می‌انجامد و خطرهای

^۱ Yang & Zhao

زیست‌محیطی و کمبودهای اکولوژیکی را بسیار کاهش می‌دهد؛ به عبارتی دیگر، چارچوبی است که در سایه آن زندگی انسان‌ها پیشرفت می‌کند و عدالت اجتماعی پدید می‌آید و در عین حال، خطرهای آسیب‌های زیست‌محیطی به کمترین میزان خود می‌رسد (رحمان و همکاران^۱، ۲۰۱۳).

بر اساس تعریف گزارش بانک جهانی، توسعه پایدار بانک‌ها راهکاری است که در استفاده از منابع طبیعی، به حداقل رساندن تأثیر آلودگی‌های محیط‌زیستی، انعطاف‌پذیری محیط‌زیست در مواجهه با خطرهای طبیعی، و مدیریت محیط‌زیست و سرمایه‌های طبیعی برای جلوگیری از حوادث فیزیکی مؤثر است. بنابراین، این اصطلاح بر ملاحظات محیط‌زیستی، حفاظت از زمین و اکوسیستم‌های آن تمرکز دارد و در حال تبدیل شدن به نمادی برای آگاهی در مورد سازگاری با محیط‌زیست در جهان است (راجش و دیلیپ^۲، ۲۰۱۴). توسعه پایدار بانک‌ها سبب رشد درآمد و اشتغال از سوی سرمایه‌گذاری‌های عمومی و خصوصی می‌شود و به کاهش انتشار کربن و آلودگی، افزایش بهره‌وری منابع، جلوگیری از نابودی تنوع زیستی و خدمات اکوسیستم کمک شایانی خواهد کرد. به‌منظور تحقق آن، سیاست‌های راهبردی متفاوتی پیشنهاد شده است که می‌توان آن‌ها را در چهار بند مطرح کرد:

- ۱) تنظیم چارچوب قانونی که شامل گسترش و تشویق سرمایه‌گذاری پایدار، محافظت از دارایی‌های محیط‌زیستی و تعریف استانداردهای لازم برای تولید و مصرف پایدار می‌شود؛
- ۲) حفاظت از سرمایه‌های طبیعی و سرمایه‌گذاری روی آن که با در نظر گرفتن سرمایه‌های طبیعی در حساب‌های ملی امکان‌پذیر است؛
- ۳) حمایت از فناوری‌های با انتشار پایین کربن و نوآوری‌های سبز با سرمایه‌گذاری مستقیم، مشوق‌های مالیاتی و دیگر ابزار ممکن؛
- ۴) سرمایه‌گذاری در مهارت‌آموزی نیروی کار برای حرکت به سمت اشتغال پایدار (راجپوت و همکاران^۳، ۲۰۱۴).

بنابراین تغییر جهت به سوی توسعه پایدار در بانک‌ها نیازمند تغییراتی در تمامی بخش‌های توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ملی جامعه است. توسعه اقتصادی، علاوه بر بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی، شرایط مساعدی را در ساختمان اجتماعی و اقتصادی جامعه فراهم می‌آورد که ثبات و پایداری رشد اقتصادی را تضمین می‌کند. یکی از عوامل توسعه‌نیافتگی اقتصادی در کشورها را باید در زمینه‌ها و عناصر فرهنگی آن‌ها جست. عوامل بازدارنده یا مساعد فرهنگی حضور مرئی یا نامرئی خود را بر هر برنامه‌ای تحمیل می‌کنند (دیالیزا^۴، ۲۰۱۵). علاوه بر این، فرهنگ الهام‌بخش هدف‌هایی است که به زندگی ما مفهوم می‌بخشد. برای نمونه، گسترش روحیه علمی و نظم‌پذیری، که لازمه افزایش شاخص‌های کلان اقتصادی و دستیابی به توسعه اقتصادی است، فقط در سایه فرهنگی

¹ Rahman et al

² Rajesh & Dileep

³ Rajput et al

⁴ Dialysa

مساعد با این دو تحقق خواهد یافت. گی روشه^۱ می‌گوید که جامعه‌شناسی علم نشان داده است، پیشرفت‌های علمی و دستیابی به تکنولوژی بر اساس ارزش‌ها، جهان‌بینی خاص و طبق جهت‌یابی‌های مذهبی جوامع رخ می‌دهد. در انتخاب کیفیت تکنولوژی، که در رشد اقتصادی نقش بسزایی دارد، نیز ارزش‌هایی همچون استقلال و خودکفایی اهمیت می‌یابد که مستلزم استفاده مطلوب از تمامی منابع انسانی و طبیعی سراسر کشور و رشد موزون و متجانس، به‌ویژه در روابط بین کشاورزی و صنعت است. رهیدن از وابستگی و تحکیم استقلال در همه عرصه‌ها و درک صحیح عدالت اجتماعی و عزم راسخ در اجرای آن از ارزش‌هایی‌اند که می‌توانند زمینه‌های قدرتمند و نیرومندی را برای توسعه اقتصادی در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات برانگیزند (حمیدی و جوانمرد، ۱۳۹۴). اگر توسعه اجتماعی را بهبود شاخص‌هایی بدانیم که در ارتباط تنگاتنگ با ویژگی‌های فردی، خانوادگی و وجود نهادهای اجتماعی مناسب و تأثیرگذار مانند آموزش و پرورش و آموزش عالی، تأمین اجتماعی و بیمه است، عدالت اجتماعی یکی از محوری‌ترین ارزش‌هاست که در توسعه اجتماعی تأثیر مستقیم می‌گذارد و این تأثیر با ایجاد فرصت‌ها و تضمین دسترسی برابر به امکانات و امتیازات، برخورداری متناسب ملت‌ها از مواهب جامعه، فراهم کردن زمینه شکوفایی استعدادها، مقابله با تبعیض و زیاده‌طلبی و فقرزدایی، و تأمین زندگی شرافتمندانه برای همه افراد جامعه میسر می‌شود (تارا، سینگ و کومار^۲، ۲۰۱۵).

شاخص‌های گوناگونی برای توسعه سیاسی مطرح شده است اما شاخص‌هایی مانند مشروعیت نظام و اعتماد مردم به دولتمردان، مشارکت مردم از طریق نهادهای اجتماعی-سیاسی، حکومت قانون نه فرد، اقتدار دولت در پاسخگویی به نیازهای مردم و حل قانونمند معضلات سیاسی جامعه از پذیرش همگانی برخوردار است. ارزش‌های اجتماعی در شاخص‌های توسعه سیاسی تأثیر یکسانی ندارند؛ تأثیر ارزش‌ها در برخی شاخص‌ها روشن‌تر و آشکارتر از برخی دیگر است. مشروعیت، علاوه بر ارتباطی که با میزان خواسته‌های گوناگون مردم از دولت و حرکت در جهت این خواسته‌ها دارد، متأثر از ارزش‌های حاکم بر جامعه، سنت‌ها و آرمان‌هاست. مثلاً هر حکومتی، به میزان توانایی‌هایش در دستیابی به استقلال و خوداتکایی به‌منزله ارزشی اجتماعی، مشروعیت دارد. برابری فرصت‌ها و لزوم رعایت حقوق دیگران نیز ارزشی اجتماعی است که اعتقاد به آن و نهادمندکردنش می‌تواند نقش مهمی در مشارکت مردم داشته باشد. از سوی دیگر، مشارکت عمومی نیازمند اعتماد متقابل مردم به یکدیگر و مردم به حاکمان است و اعتماد نیز مستلزم پیش‌بینی رفتار دیگران است. پیش‌بینی نیز زمانی به‌درستی صورت خواهد پذیرفت که ارزش‌های فردی و اجتماعی و چارچوب‌های مشخصی بر رفتار و کردار مردم حاکم باشد. آزادی هم از لوازم ضروری مشارکت فعال همه مردم در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است (اقتصاد سبز، ابزار و راهکار اجرایی، ۱۳۹۷).

توسعه فرهنگی همان ایجاد شرایط و امکانات مادی و معنوی مناسب برای افراد جامعه به‌منظور شناخت جایگاه آنان و رشد و افزایش دانش و معرفت انسان‌ها و آمادگی تحول و پیشرفت برای همه افراد جامعه است. گرچه انسان محور و هدف توسعه فراگیر است؛ برجستگی نقش او بیشتر از سایر بخش‌ها در توسعه فرهنگی ظهور و بروز پیدا

¹ Guy Rocher

² Tara, Singh & Kumar

می‌کند. شاخص‌هایی نظیر میزان گسترش کمی و کیفی آموزش و پرورش، آموزش عالی، فضای مناسب پژوهش و آفرینندگی فرهنگی، و میزان توانایی در شکوفاسازی استعداد انسان‌ها همگی بر محوریت انسان تأکید می‌ورزند (بوما، جوکن و کلیکرز^۱، ۲۰۱۹).

توسعه ملی فرایندی است که ابعاد گوناگون توسعه اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و کنش و واکنش و تأثیر و تأثرات آن‌ها را دربر می‌گیرد. برای تحقق آن، باید به همه ابعاد توسعه اهمیت داد. از این رو، برنامه توسعه ملی نه تنها باید رشد اقتصادی را تضمین نماید و اولویت‌های اقتصادی را مشخص کند و کشور را به توسعه اقتصادی برساند؛ بلکه باید زمینه رشد فرهنگی افراد جامعه و توسعه درون‌زا را نیز تدارک ببیند و با درک صحیح از توسعه اجتماعی و سیاسی، در صدد تحقق آن برآید و در نهایت نیز، نظام اجتماعی متناسب و مطلوبی ایجاد کند. در مجموع، چنین برمی‌آید که توسعه فراگیر هنگامی در مورد کشورهای در حال توسعه رخ می‌دهد که مجموعه عوامل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، در سایه کارآیی مطلوب و تأثیر و تأثراتی متقابل که بین این عوامل و ارزش‌های پیش‌برنده وجود دارد، زمینه‌های توسعه را بگسترانند. ارزش‌های والایی نظیر استقلال، خودتکایی، عدالت اجتماعی، روحیه علمی و گسترش تنوع و پژوهش و نظم‌پذیری و انضباط اجتماعی، با ایجاد انگیزه‌های قوی و ابزارهای کارآمد، روند توسعه‌ای همه‌جانبه را تقویت می‌کنند و می‌توان این ارزش‌ها را با برنامه‌ریزی صحیح و اصولی، طی هر گام روبه‌جلویی که توسعه برمی‌دارد، تقویت و تشدید یا نهادینه کرد (حسینا و افغان^۲، ۲۰۱۴).

از جمله مبانی توسعه پایدار در بانک‌ها، که دپارتمان اقتصاد و امور اجتماعی سازمان ملل تدوین کرده است، این موارد هستند: الف) توسعه پایدار در بانک‌ها از نظر منبع و انرژی کارآمد است و مشاغل پایدار ایجاد می‌کند؛ ب) در توسعه پایدار در بانک‌ها، مدیریت و نقش قوانین اصلاح می‌شود و تصمیم‌گیری یکپارچه به‌کار می‌رود؛ ج) توسعه پایدار در بانک‌ها از تنوع زیستی و اکوسیستم‌ها حفاظت و تأثیرات خارجی را درون‌زا می‌کند؛ د) توسعه پایدار در بانک‌ها سبب کاهش فقر، ایجاد اشتغال، افزایش رفاه و سرزندگی، بهبود سطح کیفیت زندگی، افزایش حمایت اجتماعی و دسترسی به خدمات ضروری می‌شود. این اصول نشان می‌دهند که تمرکز توسعه پایدار در بانک‌ها فقط متکی بر پیوند بین اقتصاد و محیط‌زیست نیست بلکه این اصول بر ابعاد اجتماعی نیز، به‌اندازه ابعاد اقتصادی و محیط‌زیستی، تأکید می‌کنند (موسوتو و همکاران^۳، ۲۰۱۵). بدین ترتیب، تحقق چنین شرایطی بدون مشارکت همه فعالان در عرصه اقتصادی و اجتماعی ممکن نخواهد شد. بر این اساس، بانک‌ها با توجه به نقششان در عرضه تسهیلات به فعالان اقتصادی و پذیرش سپرده‌های آن‌ها، می‌توانند فعالیت‌های سایر بازیگران شبکه اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهند و به آن جهت بخشند؛ از این رو، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصادی هر کشوری محسوب می‌شوند که، با تبدیل شدن به محرکی قوی در توسعه پایدار، نقش بسیار مهمی در آن خواهند داشت. بانک‌ها در واقع، با تأمین مالی سازمان‌ها، نقش غیرمستقیم اما پرننگی در تخریب محیط‌زیست به‌دست صنایع گوناگون دارند. این در حالی است که می‌توانند فعالیت‌های خود را، به‌شیوه‌ای منطقی، بر کسب‌وکارهایی متمرکز

¹ Bouma, Jeucken & Klinkers

² Hasina & Afgan

³ Musvoto et al

کنند که عملکرد سازمان‌های مورد اشاره در راستای کمک به محیط‌زیست و جامعه قرار گیرد. بانک‌ها می‌توانند استراتژی‌های گوناگونی اتخاذ کنند و از این راه، ملاحظات محیط‌زیستی پروژه‌ها را به خوبی در نظر بگیرند (شاهیندرزاده، کبگانی و شجاع‌الدین، ۱۳۹۵). در این زمینه، می‌توان به اعطای مشوق به فعالیت‌های هم‌راستا با اصول توسعه پایدار، استفاده از منابع طبیعی تجدیدپذیر، حداقل‌سازی ضایعات، اجتناب از ایجاد آلودگی، تأکید بر ایجاد اشتغال پایدار، در نظر گرفتن بهداشت و ایمنی شغلی کارکنان، استفاده بهینه از انرژی و بسیاری موارد مشابه اشاره کرد. علاوه بر آن، نقش نظارتی بانک‌ها در انطباق هنجارهای محیط‌زیستی و معیارهای توسعه پایدار، هنگام اجرای پروژه‌های تأمین‌مالی شده از سوی بانک، حائز اهمیت است (تارا، سینگ و کومار^۱، ۲۰۱۵).

در ایران برنامه‌های راهبردی دولت مبتنی بر تحقق اهداف اجتماعی و افزایش سطح اشتغال در میان گروه‌های گوناگون جامعه است. قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار، در شهریور ۱۳۹۶، در مجلس شورای اسلامی تصویب و آیین‌نامه اجرایی آن، در آبان همان سال، به دستگاه‌های مسئول ابلاغ شده است. بدین ترتیب، برنامه‌های اشتغال‌زایی جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی دولت دارد و طرح‌های مهمی در این حوزه‌ها به اجرا درآمده است. بنابراین، توسعه پایدار در بانک‌ها چه بسا راه‌حلی مهم و محوری برای رسیدن به هدف باشد زیرا، با شکل گرفتن آن، بانک‌ها از مؤسسه‌ای عادی و سنتی، که تنها بر سودآوری خود متمرکز بوده است، به بانکی توسعه‌یافته تبدیل می‌شود که در آن همه عوامل اجتماعی و محیط‌زیستی با هدف حفظ منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست در نظر گرفته می‌شود. در نتیجه، دستیابی به چنین شرایطی در بانک‌ها شامل رویکردی دوجانبه است که، در مرحله نخست، بر حفاظت از محیط‌زیست، در تمامی عملیات داخلی خود، تمرکز دارد؛ به این معنی که همه بانک‌ها باید راه‌های مناسب استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، اتوماسیون و اقدامات دیگر در به حداقل رساندن تأثیرات کربن از فعالیت‌های بانکی را فرابگیرند. در مرحله دوم، همه بانک‌ها باید روش‌های تأمین مالی سازگار با محیط‌زیست را پیشه کنند و ریسک‌های محیط‌زیستی پروژه‌هایشان را، پیش از گرفتن تصمیمات مالی، کاهش دهند (ملک‌زاده لیلی و جعفرپور گلرودباری، ۱۳۹۵).

در مجموع، طی سال‌های اخیر، اهمیت پایداری در سازمان‌ها افزایش یافته است. صنعت بانکداری بر فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی همچون آموزش، سلامت و بازاریابی زیست‌محیطی تمرکز دارد. همچنین برخی بانک‌ها از رسیدن و قبض‌های الکترونیکی به جای رسیدهای کاغذی استفاده می‌کنند تا در حفاظت از محیط‌زیست سهیم باشند. نقش بانک‌ها به‌منزله تسهیلگر و محرک چرخ‌های اقتصاد و تجارت، نهاد مولد ثروت و فراهم‌آورنده خدمات برای اجتماعات محلی، ملی و بین‌المللی بیانگر اهمیت این مؤسسات در به جریان انداختن حرکت فکری توسعه پایدار در کل جامعه است (راجش و دیلیپ^۲، ۲۰۱۴). اگرچه تأثیرات منفی زیست‌محیطی و اجتماعی صنعت بانکداری، به‌مدتی طولانی، ناچیز و قابل چشم‌پوشی در نظر گرفته می‌شده است؛ در سال‌های اخیر، مؤسسات مالی به وسعت دامنه فعالیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی اجرایی‌شان پی برده‌اند زیرا، علاوه بر نقشی که از طریق مدیریت ارزیابی عملکرد خود در جامعه دارند، نقشی حیاتی در تشویق و انگیزش مشتریان (حقیقی و حقوقی) برای اقدام

¹ Tara, Singh & Kumar

² Rajesh & Dileep

مسئولانه و کاهش آثار سوء اجتماعی و زیست‌محیطی فعالیت‌هایشان دارند. از آن جا که مؤسسات مالی نظارت و کنترل جریان سرمایه، وام‌دهی، تأمین مالی پروژه‌ها و سیاست‌ها و اقدامات بیمه‌ای را برعهده دارند، قادرند در شیوه عملکرد کسب‌وکارهای مورد حمایت خود اعمال نفوذ کنند. به این ترتیب، بانک‌ها می‌توانند بنگاه‌ها را وادار به پاسخگویی در قبال مسائل و معضلات اجتماعی و زیست‌محیطی کنند که ناشی از کسب‌وکار آنهاست. در این صورت، توجه به شاخص‌های توسعه پایدار در بانک‌ها یکی از موضوعاتی است که می‌باید به آن توجه شود؛ در حالی که کمتر به آن پرداخته شده است. از این رو، در پژوهش حاضر، موضوع توسعه پایدار از منظر شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن در بانک‌های دولتی و در کشور بررسی می‌شود. این تحقیق در نظر دارد، با بررسی و ارزیابی مطالعات انجام‌شده مرتبط و همچنین، مصاحبه با افراد خبره آگاه در زمینه بانکداری و توسعه پایدار، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأثیرگذار در ایجاد توسعه پایدار در بانک‌های ایران را شناسایی کند و پس از طرح الگوی توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران، وضعیت این بانک‌ها را از دیدگاه توسعه پایدار آسیب‌شناسی کند. ضرورت اصلی این مطالعه از لحاظ نظری ضمن اعتبارسنجی، طراحی الگویی در حوزه توسعه پایدار است که به‌منزله مبنا و الگویی علمی، می‌تواند مورد استفاده جامعه دانشگاهی و پژوهشگران فعال در این زمینه و مدیران سازمان‌های دولتی قرار گیرد. پیشنهاد نقشه مسیر و الگویی اجرایی در حوزه بانک‌های دولتی به‌منظور توسعه پایدار، پاسخ به نیاز و اولویت پژوهشی برای جامعه مورد مطالعه و استفاده و بهره‌برداری از نتایج پژوهش از سوی محقق، در مقام یکی از فعالان در بانک‌های دولتی از دیگر ضرورت‌های پرداختن به این موضوع به شمار می‌رود.

۲- پیشینه تجربی تحقیق

تی سی و ملوین^۱ (۲۰۲۲) بیان نمودند که هند به سرعت در حال شکوفایی است و توسط بخش‌های صنعتی حمایت می‌شود اما در معرض تغییرات آب و هوایی و گرمایش جهانی است. در این وضعیت نگران‌کننده، بانک‌ها که حامی مالی اصلی صنایعی هستند که باعث آلودگی می‌شوند، به مفهوم بانکداری سبز روی آورده و محصولات بانکداری سبز را بوجود آورده‌اند. هدف محصولات بانکداری سبز کاهش تاثیر کربن، اقتصادهای کارآمد از نظر منابع و جلوگیری از هدر رفتن منابع محدود در دسترس است. تمرکز آن بر حرکت به سمت شیوه‌های بانکی است که به حفظ محیط زیست کمک می‌کنند. ابتکارات محصولات بانکداری سبز اخیراً در تعداد کمی از بانک‌ها آغاز شده است. مشتریان بانک‌های دولتی و خصوصی آگاهی متوسطی از محصولات بانکداری سبز دارند که توجه به این مقوله از آن جهت ضروری می‌نماید که ارتباط نزدیکی با سایر بخش‌هایی دارد که اقتصاد کشور را تشکیل می‌دهند.

ژانگ و همکاران^۲ (۲۰۲۲) تاثیر فعالیت‌های بانکداری سبز بر تامین مالی سبز و عملکرد زیست محیطی بانک‌ها و اثر میانجی تامین مالی سبز بر رابطه بین فعالیت‌های بانکداری سبز و عملکرد زیست محیطی بانک‌های تجاری خصوصی در بنگلادش را مورد بررسی قرار دادند و چالش‌ها و مزایای اصلی توسعه بانکداری سبز در یک اقتصاد

¹ T.C & Melvin

² Zhang et al

نوظهور مانند بنگلادش را بررسی کردند. نتایج یافته‌ها نشان داد که فعالیت‌های بانکداری سبز تأثیر مثبت معناداری بر عملکرد زیست‌محیطی بانک‌ها و منابع تأمین مالی سبز دارند و منابع تأمین مالی سبز بطور معناداری بر عملکرد زیست‌محیطی بانک‌ها تأثیر می‌گذارد. علاوه بر این تأمین مالی سبز بر ارتباط بین فعالیت‌های بانکداری سبز و عملکرد زیست‌محیطی بانک‌ها تأثیر می‌گذارد. نتایج این مطالعه نشان داد که افزایش رقابت‌پذیری بانک‌ها، کاهش هزینه‌ها و هزینه‌های بلندمدت، ارائه تسهیلات بانکی آنلاین، بهبود حسن نیت مشتریان و کاهش ردپای کربن از مزایای کلیدی توسعه بانکداری سبز است که به دستیابی به توسعه اقتصادی پایدار کمک می‌کند.

حجاران و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با تأکید بر اینکه صنعت بانکداری با ترویج محیط زیست پایدار و سرمایه‌گذاری متمرکز بر مسئولیت اجتماعی می‌تواند توسعه پایدار ایجاد نماید و مزیت رقابتی بنگاه محسوب شود، به شناسایی مولفه‌های بانکداری سبز نوآور مبتنی بر اخلاق زیستی برای کسب مزیت رقابتی پایدار پرداختند و نشان دادند که بر اساس اجماع آراء خبرگان ۲۵ مؤلفه به عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بانکداری سبز نوآور مبتنی بر اخلاق زیستی برای کسب مزیت رقابتی پایدار در صنعت بانکداری پذیرفته شد که از بین آن‌ها کیفیت، نوآوری محصول، شرایط تقاضا، نوآوری زیست‌محیطی و یکپارچه کردن مشتری در فرایند نوآوری سبز به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در مدل‌های بانکداری سبز نوآور مبتنی بر اخلاق زیستی برای کسب مزیت رقابتی پایدار شناسایی شدند.

شارما و چوبی^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی مدل مفهومی ابتکارات بانکداری سبز را پیشنهاد و تأثیر سه طرح بانکداری سبز را بررسی می‌کند؛ توسعه محصولات سبز، مسئولیت اجتماعی شرکت سبز و فرآیند داخلی سبز در دو نتیجه ممکن، یعنی تصویر برند سبز و اعتماد سبز. بخش بانکی می‌تواند با افزایش دسترسی به منابع مالی و تأمین نیازهای یک «اقتصاد سبز» نقش مهمی در سبز کردن سیستم بانکی ایفا کند. یافته‌های این مطالعه نشان داد که ۶۳ درصد از بانکداران گفتند که بانک آن‌ها در توسعه چندین محصول و خدمات بانکداری سبز افراط می‌کند، ۵۳ درصد از بانکداران گفتند که بانک آن‌ها فرآیندهای داخلی سبز را در فعالیت‌های روزانه خود گنجانده است و ۷۸ درصد از بانکداران گفتند که بانک آن‌ها فرآیندهای داخلی سبز را در فعالیت‌های روزانه خود گنجانده است. بیش از ۶۰ درصد پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که طرح‌های بانکداری سبز نقش مثبتی در بازگرداندن اعتماد مشتری از طریق بهبود تصویر برند سبز دارند.

نارایانان و چاندراسهکاران^۲ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با نام اثربخشی ابتکارات بانکداری سبز - ویژه بخش عمومی و بخش خصوصی بانک‌ها در تامیل نادو (یکی از ایالت‌های هندوستان)، نشان می‌دهند که پذیرش طرح‌های بانکداری سبز پویایی‌های زیادی دارد؛ ابتکارات بانکداری سبز بر ترویج بانکداری دوست‌دار محیط زیست در جامعه متمرکز است. نسل جوان و مجردها این ایالت بیشتر از سایر گروه‌های سنی و متأهل‌ها به ابتکارات مختلف بانکداری سبز تمایل دارند.

¹ Sharma & Choubey

² Narayanan & Chandrasekaran

پرابهو و آیتال^۱ (۲۰۲۱) به بازبینی شیوه‌های خدمات بانکداری سبز از طریق فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی پرداختند. هدف این مطالعه شناسایی شکاف تحقیقاتی و برنامه‌های تحقیقاتی احتمالی مرتبط کردن شیوه‌های بانکداری سبز و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی برخی از بانک‌های بخش خصوصی و دولتی منتخب در هند است و وضعیت فعلی شیوه‌های مختلف بانکداری سبز بانک‌ها و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی بانک‌های خصوصی و دولتی منتخب هند مقایسه می‌شوند. ابتکارات سبز بانک‌های دولتی و خصوصی مانند بانکداری اینترنتی، بانکداری تلفن همراه، بدهی سبز و وام کارت اعتباری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. بر اساس وضعیت فعلی و استراتژی ایده‌آل استفاده از وجوه مسئولیت اجتماعی شرکتی برای چنین فعالیت‌های سبز، شکاف تحقیقاتی تعیین می‌شود. بر اساس شکاف تحقیقاتی، دستور کارهای تحقیقاتی مختلفی برای اتصال شیوه‌های بانکداری سبز و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت توسعه و تحلیل می‌شوند.

پیردستان و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با هدف ارائه مدل یک‌پارچه برنامه‌ریزی بهینه چندهدفی زنجیره تامین سبز در شرایط عدم قطعیت و حل مدل با استفاده از الگوریتم‌های فراابتکاری و ارائه چارچوب مفهومی مناسب در بانک سپه انجام دادند. در این مطالعه با تأکید بر اینکه شرایط بحرانی روند آتی محیط‌زیست در کشور و احتمال رخدادهای زیست‌محیطی بزرگ‌تر می‌طلبند که بانکداری سبز مورد توجه مدیران تصمیم‌گیرنده قرار گیرد، زنجیره تامین سبز بانک سپه بررسی و مدلسازی شده است که شامل سه سطح بانک مرکزی، شعب بانک سپه و مراکز سرمایه‌گذاری است. مدل ارائه شده دارای سه هدف براساس ابعاد پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است.

پیلای آر و راج دی^۲ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای به بررسی دیدگاه‌ها و الگوهای استفاده از خدمات بانکداری سبز: تحلیل مقطعی مشتریان از بانک‌های منتخب در کرالا پرداخته و بخش بانکداری سبز در هند را به عنوان پاسخی به نگرانی فزاینده در مورد مسائل زیست‌محیطی در سطح جهان معرفی کرده است. با توجه به آنکه موفقیت بانکداری سبز به حمایت مشتریان و کارکنان بستگی دارد، این مقاله سعی دارد درک، آگاهی و الگوهای استفاده از بانکداری سبز و نیز عوامل تعیین‌کننده اصلی پذیرش بانکداری سبز را در بین مشتریان بیان نماید. نتایج این مقاله مقطعی نشان می‌دهد که ادراک مشتریان بر اساس مشخصات جمعیت‌شناختی و بانک متفاوت است.

آرس^۳ (۲۰۱۸) یک مدل ارزیابی عملکرد جامع چندبعدی برای بانک‌های ترکیه پیشنهاد داد و پس از استخراج معیارها از ادبیات پژوهش، از روش تحلیل محتوا برای تجزیه و تحلیل و از روش تاپسیس برای سنجش معیارهای پایداری دوازده بانک ترکیه در سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۴ استفاده کرد. برای وزن‌دهی به معیارها روش آنتروپی را بکار گرفت و نشان داد که به نسبت کسب بیشترین امتیاز در یک یا چند بعد پایداری، بهبود عملکرد در تمامی ابعاد اهمیت بیشتری را داراست.

¹ Prabhu & Aitha

² Pillai R & Raj D

³ Aras

ایلماز و نوری اینل^۱ (۲۰۱۸) عملکرد پایدار هفت بانک در ترکیه را در سال ۲۰۱۵ و شش بانک در ترکیه را در سال ۲۰۱۶ با روش تاپسیس و کارت امتیازی متوازن، تحلیل کردند. متغیرهای بکار رفته در این پژوهش اغلب متغیرهای استفاده شده در بانکداری سبز و در واقع اعتبارسنجی سبز بود.

شعبانی، حبیبی و علیزاده (۱۳۹۷) تأثیر عملکرد پایدار بانک بر اساس مسئولیت اجتماعی بانک‌ها را در نگرش و رفتار مشتریان بررسی کردند و نشان دادند که سه ابتکار مشتری‌مدارانه، مسئولیت‌های اجتماعی و بشردوستانه بانک‌ها در عملکرد پایدار بانک نقش بسزایی دارد و نگرش و رفتار مشتریان را هم تحت تأثیر قرار می‌دهد.

ویر^۲ (۲۰۱۶) تأثیر بانکداری سبز را در عملکرد پایدار بانک‌های چینی طی سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳ بررسی کرد و نشان داد که سیاست‌گذاری اعتباری سبز در کل دارایی بانک، سود خالص بانک و ROA اثر مثبت دارد.

لالون^۳ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری سبز: سبز شدن» ابعاد گوناگون بانکداری سبز را بررسی کرد. بر این اساس بانکداری سبز به هر شکلی از بانکداری گفته می‌شود که منافع زیست‌محیطی را برای کشور و ملت ایجاد کند. بانک‌های معمولی با هدایت عملیات اصلی خود به سمت بهبود محیط‌زیست به بانک سبز تبدیل می‌شوند. در این مقاله فعالیت‌های بانکداری سبز بانک‌های تجاری بنگلادش، پاسخ به اینکه چرا این سیاست تصویب شده است و مقایسه بین شیوه‌های بانکداری سبز در بانک‌های تجاری مطرح و به خط‌مشی‌های سیاستی، مقررات، و علت اتخاذ شیوه‌های بانکداری سبز نیز پرداخته شده است.

مقدسی‌نیا (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر بانکداری سبز بر رفتار مصرف‌کنندگان خدمات بانکی جهت دستیابی به توسعه پایدار (مطالعه موردی: بانک صادرات کرمانشاه)»، نقش بانکداری سبز در رفتار مصرف‌کنندگان خدمات بانکی و تأثیر آن در توسعه پایدار را بررسی کرده است. در این مطالعه، بانکداری سبز بانکداری بدون کاغذ، بدون سوخت و بدون اتلاف وقت و انرژی است. این موارد شیوه‌های نوین بانکداری است که، چنانچه به اولویت اصلی مصرف‌کنندگان خدمات بانکی تبدیل شود، می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار در کشور شود. در واقع، بانکداری سبز و توسعه پایدار به گونه‌ای با یکدیگر عجین‌اند و یکی بدون دیگری بدون مفهوم است. هدف از این پژوهش بررسی ابعاد بانکداری سبز، مفهوم توسعه پایدار و عوامل مؤثر در رفتار دریافت‌کنندگان خدمات نوین بانکی در جامعه امروز ایران است.

مطاعی، حسین‌خانی و پارسا (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «فعالیت‌ها و اهداف بانک مسکن در راستای توسعه پایدار»، بیان کردند مسکن پایدار یکی از زیرشاخه‌های توسعه پایدار است که رابطه تنگاتنگی با محیط‌زیست، جامعه و اقتصاد دارد. مسکن پایدار نیز، با مضامین فراگیر ایمن‌ساختن منعطف، پایدار کردن شهرها و سکونتگاه‌های انسانی، تضمین مصرف پایدار و ترویج الگوهای مولد، با اهداف هفده‌گانه آرمان‌های توسعه پایدار ۲۰۳۰ ارتباط مستقیم و نزدیک دارد. در این مطالعه تلاش بر آن بوده است که نگاهی گذرا به توسعه پایدار، مسکن پایدار و شاخص‌های مسکن پایدار بشود. سپس، اقدامات بانک مسکن در این زمینه بررسی شود تا میزان هم‌سویی این

¹ Yilmaz & Nuri Inel

² Weber

³ Lalon

بانک، به‌منزله تنها بانک تخصصی- توسعه‌ای مسکن در ایران، با مفاهیم مسکن پایدار مورد تحلیل قرار گیرد و مشخص شود که چه پتانسیلهایی برای ایجاد مسکن پایدار و حرکت به‌سوی توسعه پایدار در این بانک، به‌منزله ابزاری حرکتی، وجود دارد. به‌علاوه، مشخص شود که از چه ابزارها و طرح‌های حمایتی تا کنون استفاده نشده است تا، با شناخت ابزار و طرح‌های جدید، بتوان آن‌ها را همچون عاملی برای حرکت در این مسیر به‌کار برد.

ابوترابی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «اثر مالکیت دولتی بانک‌ها بر رابطه علی توسعه مالی- رشد اقتصادی در ایران»، بیان کردند که از تبیین ارتباط میان توسعه مالی و رشد اقتصادی از سوی شومپیتر^۱، یک قرن می‌گذرد اما همچنان مجادلات جدی میان اقتصاددانان در این مورد وجود دارد. به‌ویژه در مورد رابطه علی میان توسعه مالی و رشد اقتصادی در کشورهای گوناگون، اغلب رابطه علیت معکوس تأیید شده است. یکی از مسائل مغفول‌مانده در این حوزه توجه به زیرساخت‌هایی است که در اثربخشی توسعه مالی در رشد اقتصادی نقشی تعیین‌کننده ایفا می‌کنند. یکی از ستون‌های توسعه مالی کیفیت خدمات مالی بانکی است که تا حد زیادی تحت تأثیر مالکیت و مداخله دولت در بانکداری قرار دارد. مقاله مورد نظر از الگوی تصحیح خطای برداری بهره برده است و به آزمون علیت سه‌متغیره میان رشد اقتصادی، شاخص‌های منتخب توسعه مالی و شاخص چندبعدی توسعه مالی، که با روش تجزیه مؤلفه‌های اصلی استخراج شده است، با لحاظ کردن شاخص مالکیت دولتی بانک‌ها در مدل، طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۸۹ می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، برخلاف نتایج آزمون علیت دومتغیره که علیت معکوس از رشد اقتصادی به توسعه مالی را نشان می‌دهد نتایج آزمون علیت سه‌متغیره این ادعا را به‌جز در مورد دارایی‌های بانک‌های تجاری، رد می‌کند.

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی بود که به روش آمیخته^۲ با طرح اکتشافی^۳ - مدل توسعه ابزار^۴ اجرا شد بگونه‌ای که در بخش کیفی^۵ از روش داده بنیاد^۶ و در بخش کمی^۷ از روش مدلسازی معادلات ساختاری^۸ بهره گرفته شد. پژوهش‌های آمیخته پژوهش‌هایی هستند که از طریق ترکیب روش‌های تحقیق کمی و کیفی اجرا می‌شوند و دو روش کیفی و کمی بطور متوالی و بااهمیت برابر از طریق شیوه ترکیب اتصال داده‌ها استفاده می‌شوند. جامعه آماری بخش کیفی پژوهش حاضر شامل صاحب‌نظران توسعه پایدار و اعضای هیئت مدیره بانک‌ها می‌شود و همچنین، مدیران ارشد بخش مدیریت‌های اعتباری و منابع انسانی در بانک‌های دولتی ایران (شامل بانک ملی، بانک تجارت، بانک صادرات، بانک مسکن، بانک صنعت و معدن و بانک سپه) بود و به منظور دستیابی به

¹ Joseph Schumpeter

² Mixed Method

³ Exploratory

⁴ Model Based Development Tool

⁵ Qualitative Research

⁶ Grounded Theory

⁷ Quantitative Research

⁸ Structural Equation Modeling (SEM)

توصیفی اجمالی از تجربه‌ها، نگرش و ادراک خبرگان مصاحبه‌شونده نسبت به عوامل اثرگذار بر توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران از روش پژوهش کیفی و بطور اخص از روش نظریه داده‌بنیاد با رویکرد نظام‌مند اشتراک و کوربین (۲۰۱۵) استفاده شد. نظریه داده‌بنیاد یکی از روش‌های استقرایی جهت کشف نظریه است که به محقق امکان می‌دهد تا گزارشی نظری از ویژگی‌های عمومی موضوع تهیه نموده و همزمان پایه این گزارش را بر اساس مشاهدات تجربی مستحکم سازد (فرناندز، ۲۰۰۴، ۸۴). به عبارت دیگر هدف از نظریه داده‌بنیاد که مبتنی بر داده‌هایی است که به شکلی منظم جمع‌آوری و تحلیل شده‌اند، ساخت نظریه‌ای است که در حیطه مورد مطالعه صادق و روشن‌تر باشد (چارمز، ۲۰۱۱، ۴). منطق زیربنایی نظریه داده‌بنیاد به روش جمع‌آوری داده‌ها و توسعه نظری آن جهت می‌دهد بنابراین در این روش «داده همه چیز است» یعنی هر آنچه پژوهشگر در میدان مطالعه جمع‌آوری کرده یا در خصوص موضوع مورد نظر خود می‌آموزد، می‌تواند به عنوان داده در بخش‌هایی از فرآیند نظریه‌سازی داده‌بنیاد مورد استفاده قرار گیرد. لازمه اجرای این نظریه گردآوری داده‌های متنی - مصاحبه‌ای عمیق است (گلاسر، ۲۰۰۱، ۱۴۵).

جمع‌آوری داده‌های لازم به منظور ساخت نظریه داده‌بنیاد وابسته به در نظر گرفتن فرضیات و ملاحظات است که باید مهم تلقی گردند. از جمله این ملاحظات «مفاهیم حساس» هربرت بلومر (۱۹۵۴) است که عبارتست از ایده‌های اولیه به منظور تعقیب و حساس بودن به پرسیدن برخی سؤال‌های خاص مرتبط با موضوع که در کنار حساسیت نظری محقق، مسیر جمع‌آوری داده‌ها را مشخص می‌کنند. حساسیت نظری به معنی توانایی یافتن سرنخ‌ها و جزئیات ریز در داده‌ها که استنباط معنا را میسر کرده یا به آن اشاره دارد، است (کوربین و اشتراک، ۲۰۰۸، ۱۹). در پژوهش حاضر از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به منظور جمع‌آوری داده‌های لازم برای ساخت نظریه داده‌بنیاد بهره برده شد.

لذا بر اساس طرح نظام‌مند نظریه داده‌بنیاد، ادراک خبرگان مصاحبه‌شونده در خصوص علل، راهبردها، زمینه و پیامدهای توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران جستجو شد. در این راستا با توجه به هدف پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند برای انتخاب خبرگان برای انجام مصاحبه استفاده شد و فرآیند نمونه‌گیری تا مرحله اشباع نظری ادامه یافت. اشباع نظری معیاری است که بر اساس آن محقق در زمان گردآوری داده‌ها با استفاده از نمونه‌گیری نظری اگر به این نتیجه رسید که مفاهیم و مقوله‌های جدیدی در یافته‌ها وجود نداشته و پاسخ‌ها یکسا هستند، فرآیند نمونه‌گیری و جمع‌آوری داده‌ها متوقف می‌شود (چارمز، ۲۰۰۶، ۹۶). بنابراین داده‌های پژوهش حاضر از طریق مصاحبه‌هایی نیمه ساختاریافته با ۱۸ نفر از اعضای هیات مدیره و مدیران ارشد بخش اعتباری و منابع انسانی بانک‌های دولتی بدست آمد. اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان در جدول (۱) ارائه شده است. مصاحبه‌ها بصورت انفرادی انجام می‌شد و بطور متوسط هر مصاحبه ۶۰ تا ۸۰ دقیقه زمان برد. بنابراین اعتبار مصاحبه‌ها در این پژوهش در گرو اعتبار تیم پژوهشگر، ابزار مورد استفاده، نمونه‌های مناسب و حجم نمونه لازم تا رسیدن به مرحله اشباع نظری است. همچنین به منظور ارزیابی روایی یافته‌های کیفی از ملاک‌های تأمین اعتبار در پژوهش‌های کیفی شامل؛ قابلیت اعتماد، قابلیت انتقال و تعمیم‌پذیری، قابلیت ارتباط و قابلیت تأیید استفاده شد. به منظور ارزیابی پایایی یافته‌های کیفی نیز از قاعده اشباع استفاده شد (عیدان ترک‌زاده، رضایی و صیقلی،

۱۴۰۰؛ پایه اصلی در پژوهش کیفی در ابتدا لزوم تعهد پژوهشگر به دقت است و می‌توان مبنای کار آن‌ها را در تعریف اولیه از اشباع تئوریک یعنی کامل شدن توصیف خصوصیات طبقات جستجو کرد. نقطه اشباع نظری بیانگر پایایی روش تحقیق نظریه داده بنیاد است زیرا نقطه اشباع نظری به تکرار داده‌ها در تحقیق می‌پردازد و این تکرار داده‌ها و نتایج حاصله از آن، در روش شناسی، بیانگر پایایی روش تحقیق است (دانایی‌فرد و الوانی، ۱۳۹۸).

جدول (۱): اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مشارکت کننده	پست سازمانی	سابقه کار (سال)	تحصیلات	رشته / گرایش	محل مصاحبه	نام بانک
۱	M ۱	معاون مدیر ارشد	۲۶	کارشناسی ارشد	مدیریت مالی	ستاد سازمان	ملی
۲	M ۲	معاون مدیر ارشد	۲۴	دکتری مدیریت	رفتار سازمانی	ستاد سازمان	صنعت و معدن
۳	S ۱	مدیر ارشد	۲۳	دکتری	حسابداری	ستاد سازمان	تجارت
۴	M ۳	معاون مدیر ارشد	۱۷	دکتری	مدیریت مالی	ستاد سازمان	مسکن
۵	M ۴	معاون مدیر ارشد	۱۹	دکتری مدیریت	مدیریت بازرگانی	ستاد سازمان	صادرات
۶	S ۲	مدیر ارشد	۱۹	دکتری مدیریت	مالی	ستاد سازمان	سپه
۷	S ۳	مدیر ارشد	۲۱	دکتری مدیریت	مدیریت دولتی	ستاد سازمان	تجارت
۸	M ۵	معاون مدیر ارشد	۲۸	کارشناسی ارشد	مدیریت بیمه	ستاد سازمان	تجارت
۹	M ۶	معاون مدیر ارشد	۲۷	کارشناسی ارشد	مدیریت اجرایی	اداره کل شعب	مسکن
۱۰	M ۷	معاون مدیر ارشد	۲۵	کارشناسی	حقوق	ستاد سازمان	صادرات
۱۱	S ۴	مدیر ارشد	۲۴	کارشناسی ارشد	مدیریت بازرگانی	ستاد سازمان	ملی
۱۲	S ۵	مدیر ارشد	۲۹	دکتری مدیریت	مالی	ستاد سازمان	صنعت و معدن
۱۳	S ۶	مدیر ارشد	۲۹	دکتری	مدیریت دولتی	ستاد سازمان	صادرات
۱۴	M ۸	معاون مدیر ارشد	۲۶	کارشناسی ارشد	حسابداری	ستاد سازمان	ملی
۱۵	C ۱	مشاور عالی مدیرعامل	۲۹	کارشناسی	مدیریت بازرگانی	ستاد سازمان	صنعت و معدن
۱۶	S ۷	مدیر ارشد	۲۶	کارشناسی ارشد	حسابداری	ستاد سازمان	سپه
۱۷	M ۹	معاون مدیر ارشد	۲۳	کارشناسی ارشد	مدیریت MBA	شعب تهران	سپه
۱۸	K ۱	کارشناس ارشد متخصص	۱۸	کارشناسی ارشد	حسابداری	ستاد سازمان	مسکن

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

بعد از رسیدن به اشباع تمام متن مصاحبه‌ها به صورت واژه به واژه مکتوب شد؛ در این مرحله سعی شد تمام حالات غیرکلامی و لحن‌ها و احساسات مصاحبه‌شوندگان در نظر گرفته شود. در ادامه داده‌های بدست آمده از

مصاحبه‌ها که به داده‌های متنی تبدیل شده و به منظور بررسی نظام‌مند توده بزرگی از داده‌های گردآوری شده، واحدسازی و مقوله‌بندی شدند. در نهایت محقق به تحلیل داده‌های بدست آمده به روش نظریه داده بنیاد و بر اساس نظریه اشتراوس و کوربین (۲۰۱۵) پرداخت. نسخه نظام‌مند نظریه داده بنیاد که مبتنی بر نظریه اشتراوس و کوربین (۲۰۱۵) است، شش مؤلفه دارد که مقوله‌های محوری و گزینشی را به همراه پدیده مرکزی، در خود جای می‌دهد. شش مؤلفه مدل پارادایمی مذکور، عبارت‌اند از (اشتراس و کوربین، ۲۰۱۵):

۱. **شرایط علی:** شرایط علی رویدادهایی هستند که موقعیت‌ها، مباحث و مسائل مرتبط با پدیده را خلق و تا حدودی تشریح می‌کنند که چرا و چگونه افراد و گروه‌ها به این پدیده مبادرت می‌ورزند. در واقع منظور از شرایط علی، رویدادها و اتفاقاتی است که بر این پدیده تأثیر گذاشته و منجر به بروز آن می‌شوند.

۲. **شرایط زمینه‌ای:** شرایط زمینه‌ای شرایط خاصی است که راهبردها و اقدامات تحت آن، به اداره پدیده می‌پردازند و در راهبردها تأثیر می‌گذارند.

۳. **مقوله محوری:** مقوله محوری یک صورت ذهنی از پدیده‌ای است که اساس فرآیند پژوهش می‌باشد.

۴. **شرایط مداخله‌ای:** شرایط مداخله‌ای شرایط زمینه‌ای عمومی وسیع و عامی همچون فرهنگ، فضا و غیره است که به عنوان تسهیل‌گر یا محدود کننده راهبردها عمل می‌کند. این شرایط اجرای راهبردها را تسهیل و تسریع کرده و یا به عنوان یک مانع آن را دچار تاخیر می‌نمایند.

۵. **راهبردها:** راهبردها عبارتند از کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شود. راهبردها و اقدامات، طرح‌ها و کنش‌هایی هستند که به طراحی مدل کمک می‌نمایند.

۶. **پیامدها:** پیامدها شامل خروجی‌های تأثیرگذار مشهود و نامشهودی است که در اثر طراحی مدل در جامعه ایجاد می‌گردد و خروجی‌های حاصل از مجموعه شرایط، راهبردها و... محسوب می‌شوند.

در این روش تحلیل در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی صورت گرفت. ابتدا با دقت کامل اقدام به کدگذاری باز شد و در مرحله کدگذاری اولیه مفاهیم اولیه برگرفته از داده‌ها بدست آمد. در کدگذاری ثانویه یا متمرکز مفاهیم مشترک در یک مقوله قرار داده شد. بعد از پایان یافتن کدگذاری باز، مرحله کدگذاری محوری آغاز شد؛ در این مرحله به کمک روش مقایسه ثابت، مقوله‌های بدست آمده، مقایسه و ابعاد آن‌ها تشخیص داده شد سپس در مرحله کدگذاری انتخابی مقوله هسته‌ای تعیین شد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. خروجی این مرحله ارائه الگوی توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران بود که این الگو در مرحله کمی مورد ارزیابی قرار رفت.

¹ Casusal Conditions

² Context Conditions

³ Core Category or Phenomenon

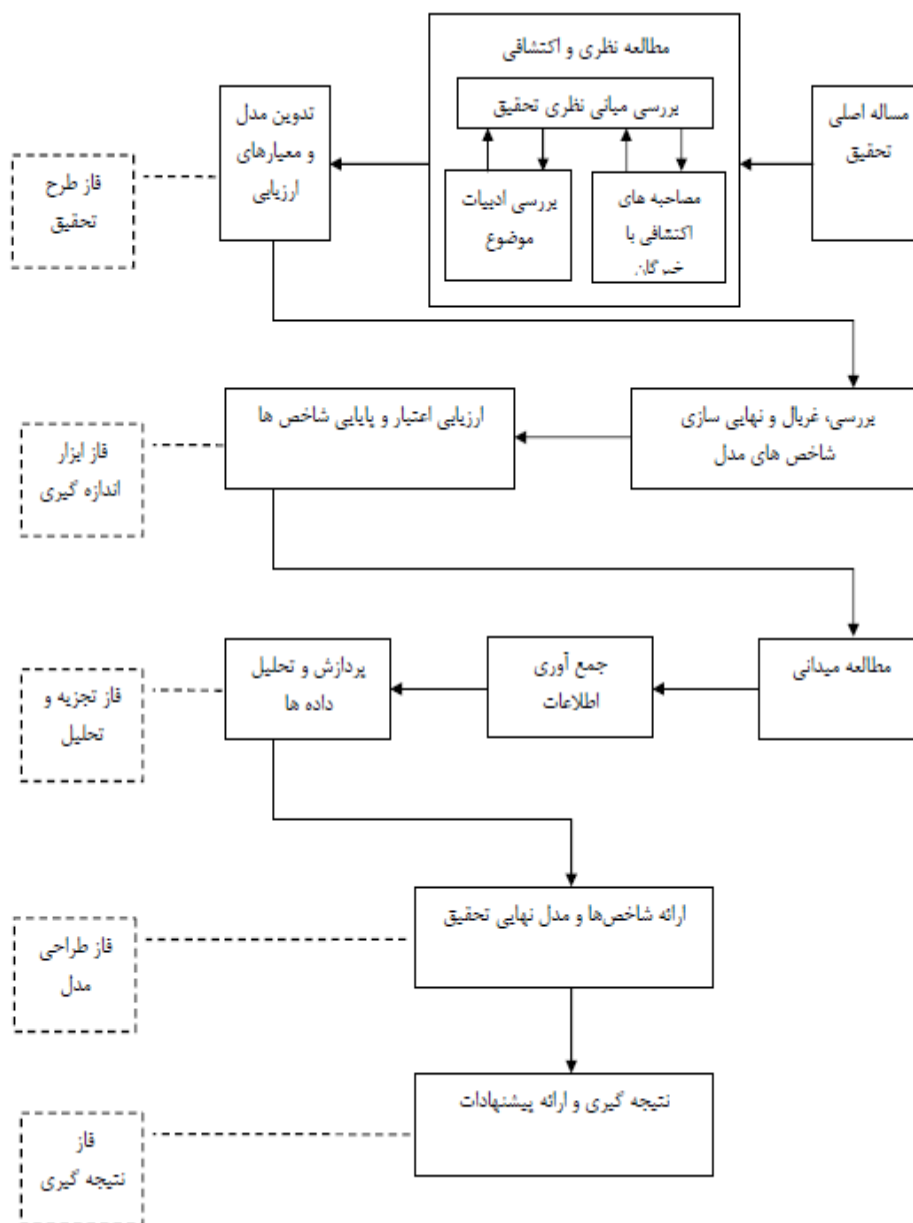
⁴ Intervening

⁵ Strategies

⁶ Consequences

جامعه آماری بخش کمی پژوهش حاضر شامل تمامی کارشناسان و مدیران ستادی بانک‌های دولتی ایران (شامل بانک‌های ملی، تجارت، صادرات، مسکن، صنعت و معدن و سپه) می‌شود که مدرک تحصیلی کارشناسی به بالا دارند، بود که بر اساس استعلام به عمل آمده متشکل از ۱۲۰۰ نفر بود و با استفاده از معادله کوکران، ۲۹۱ نفر به عنوان نمونه تعیین و ارزیابی شدند که این افراد بصورت کاملاً تصادفی انتخاب شدند. روند تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی به این صورت بود که پس از گردآوری داده‌ها از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته، داده‌ها وارد نرم‌افزار آماری SPSS شده و توسط این نرم‌افزار و نرم‌افزار PLS، روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی بر روی داده‌ها پیاده شد. روش‌های آمار استنباطی مورد استفاده، آزمون کلموگروف اسمیرنوف یک نمونه‌ای به منظور بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش، آماره کی. ام. او و آزمون بارتلت برای تعیین صحت کفایت نمونه و مدل‌سازی معادلات ساختاری به منظور تعیین میزان تأثیر متغیرهای پیش‌بین بر متغیر ملاک بود. در تحلیل مسیر ابتدا برازش مدل صورت گرفت و در ادامه مناسب بودن یا نبودن مدل از طریق شاخص‌های نیکویی برازش کنترل شد تا در صورت مناسب بودن مدل، معناداری هر یک از مسیرها از طریق آزمون t تشخیص داده شود؛ در صورتی که آماره t بزرگتر از ۱/۹۶ یا کوچکتر از ۱/۹۶- بود معناداری مسیر مورد تأیید قرار می‌گرفت. در نهایت میزان تأثیر هر یک از متغیرها بر هم از طریق آماره β تعیین شد. در مدل برازش یافته به منظور بررسی روایی همگرا معناداری بارهای عاملی، بیشتر از ۰/۴ بودن مقدار بارهای عاملی، بیشتر از ۰/۵ بودن مقدار میانگین واریانس استخراج شده، بزرگتر بودن پایایی ترکیبی از میانگین واریانس استخراج شده کنترل شد که تمام موارد مورد تأیید قرار گرفت و به منظور بررسی روایی واگرا ماتریس فورنل- لارکر که ترکیبی از همبستگی بین متغیرهای پنهان و میانگین واریانس استخراج شده است، محاسبه شد که با توجه به آنکه مقادیر روی قطر اصلی این ماتریس بزرگتر از مقادیر زیر قطر بود، روایی واگرا نیز مورد تأیید قرار گرفت. همچنین به منظور بررسی پایایی از ضریب آلفا کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد که در تمام موارد مقدار هر دو ضریب بیشتر از ۰/۷ بود لذا پایایی نیز تأیید قرار گرفت. شایان ذکر است که ملاحظات اخلاقی در اجرای پژوهش حاضر مورد نظر قرار گرفت و حقوق مصاحبه-شوندگان و جانب محرمانگی اطلاعات ایشان رعایت شد. فرآیند اجرای پژوهش در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل (۱): فرآیند اجرای پژوهش
 مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

۴- یافته‌های پژوهش

نظریه داده‌بنیاد بر مبنای سه نوع کدگذاری باز^۱، محوری^۲ و انتخابی^۳ داده‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها، مشاهدات و بررسی اسناد و مدارک تجزیه و تحلیل شدند. کدگذاری باز طی سه مرحله صورت گرفت و منتهی به کشف مفاهیم و مقوله‌ها شد و ویژگی‌ها و دامنه هر یک از مقوله‌ها شناسایی شد. سپس کدگذاری محوری صورت گرفت و از میان مقوله‌های شناسایی شده و بر مبنای موضوع پژوهش، پدیده محوری انتخاب شد. بر مبنای پارایم نظریه داده‌بنیاد با رویکرد نظام‌مند، ارتباط میان مقوله محوری با سایر مقوله‌ها برقرار شد.

۴-۱- یافته‌های بخش کیفی (شناسایی عوامل و ارائه الگو)

چنانکه گفته شد کدگذاری باز، محوری و گزینشی متن مصاحبه‌ها به روش داده‌بنیاد با رویکرد نظام‌مند در سه مرحله و شش گام به شرح جدول (۲) انجام شد.

جدول (۲): مراحل و گام‌های تحلیل در روش داده بنیاد با رویکرد نظام‌مند

مرحله	گام	اقدام
تجزیه و توصیف متن	آشنا شدن با متن	- مکتوب کردن داده‌ها (در صورت لزوم) - مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده‌ها - نوشتن ایده‌های اولیه
	ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	- پیشنهاد چارچوب کدگذاری تهیه و قالب مقوله‌ها - تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر - کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها
	جستجو و شناخت مقوله‌ها	- تطبیق دادن کدها با قالب مقوله‌ها - استخراج مضامین از بخش‌های کد گذاشته متن - پالایش و بازبینی مقوله‌ها
تشریح و تفسیر متن	ترسیم شبکه مقوله‌ها	- بررسی و کنترل همخوانی مقوله‌ها با کدهای مستخرج - مرتب کردن مقوله‌ها - انتخاب مقوله‌ها پایه، سازمان دهنده و فراگیر - ترسیم نقشه‌های مقوله‌ها - اصلاح و تأیید شبکه‌های مقوله‌ها
	تحلیل شبکه مقوله‌ها	- تعریف و نامگذاری مقوله‌ها - توصیف و توضیح شبکه مقوله‌ها
		- تلخیص شبکه مقوله‌ها و بیان مختصر و صریح آن

¹ Open Coding

² Axial Coding

³ Selective Coding

مرحله	گام	اقدام
ترکیب و ادغام متن	تدوین گزارش	- استخراج نمونه‌های جالب داده‌ها - مرتبط کردن نتایج تحلیل با سئوالات تحقیق و مبانی نظری - نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها

منبع: یافته‌های پژوهشگر

- **کدگذاری باز:** در کدگذاری باز قسمت‌هایی از متن توسط برچسب‌هایی که بطور همزمان هر قطعه از داده‌ها را تلخیص و تشریح می‌کند، مفهوم‌بندی می‌شوند. در واقع کدگذاری باز به عملیات جداسازی داده‌ها و الصاق مفاهیم اولیه به داده‌های خام گفته می‌شود (چارمز، ۲۰۰۶، ۴۳).
- **کدگذاری محوری:** کدگذاری محوری عبارتست از میانبر زدن و مرتبط‌سازی مقوله‌ها به یکدیگر (کوربین، ۲۰۰۸، ۱۹۵). در واقع کدگذاری محوری مقوله‌ها را به زیرمقوله‌ها یا مفاهیم مرتبط می‌سازد، محتوا و ابعاد هر مقوله را مشخص می‌سازد و داده‌هایی را که محقق در طی کدگذاری باز از یکدیگر جدا کرده است به هم مرتبط می‌سازد (چارمز، ۲۰۰۶، ۶۱).

۱) **پدیده (مقوله) محوری!** پدید مورد بررسی باید محوریت داشته باشد یعنی سایر مقولات به آن مربوط بوده و این ارتباط به کرات در داده‌ها مشاهده شود. در واقع باید در اکثر موارد نشانه‌هایی وجود داشته باشد که به آن مقوله اشاره کند. مفهومی که تدریجاً با مرتبط کردن مقوله‌ها توسعه یافته و زمانی که مفهوم به شیوه تحلیلی از طریق ادغام با سایر مفاهیم بهبود می‌یابد، نظریه به لحاظ عمق و قوت اکتشافی رشد می‌یابد (گولدینگ، ۲۰۰۰، ۲۶۵). پژوهش حاضر در صدد آن است که الگوی توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران را با توجه به مقوله‌های اصلی و عوامل مهم و مؤثر شناسایی شده در مصاحبه با خبرگان به بهترین شکل ارائه دهد. بنابراین ساختار سازمانی پدیده محوری در پژوهش حاضر تلقی می‌شود. نحوه کدگذاری پدیده محوری در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول (۳): کدگذاری بخش عوامل علی

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
ساختار سازمانی	تغییر سازمانی	توسعه حرفه‌ای همه ارکان سازمان، پذیرش تغییر، تغییر نگرش مدیران ارشد.
	توسعه اجتماعی سازمان	پاسخگویی، مسئولیت اجتماعی، مشارکت، عدالت اجتماعی، گسترش سطح اعتماد، شفافیت و عدالت، شفافیت و صداقت.
	توسعه زیستی	توجه به محیط زیست، تشویق مردم به رعایت مسائل محیط زیستی.
	بهبود خدمات به مشتری	منافع مشتری، تمرکز بر فعالیت‌ها، ارتقاء خدمات نوین.

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

¹ Core Category or Phenomenon

۲) **عوامل علی^۱**؛ شرایط علی در پژوهش حاضر شامل بخشی از مقوله‌ها است که مستقیماً بر توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران و ساختار سازمانی بانک‌های دولتی ایران اثر می‌گذارد و از جمله عوامل ایجاد کننده یا توسعه دهنده آن به شمار می‌روند. در واقع شرایط علی شرایطی هستند که مقوله محوری را تحت الشعاع قرار داده و به وقوع یا توسعه و گسترش آن می‌انجامند (کرسول، ۲۰۰۵، ۴۲۶). نحوه کدگذاری این عوامل در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول (۴): کدگذاری بخش عوامل علی

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
دادن مشاوره برای عرضه خدمات از سوی نیروی انسانی مجرب	عرضه خدمات نوین بانکداری	عرضه طرح‌ها و خدمات نوین بانکداری، در اختیار گذاردن تسهیلات، دادن مشاوره‌های اقتصادی و مالی.
	ویژگی‌های فردی نیروی انسانی	نیروی انسانی مجهز شده به آموزش‌های تخصصی و حرفه‌ای، جذب نیروهای نخبه، استخدام افراد کارآمد، مهارت‌های لازم، تمرکز بر فعالیت اصلی در سازمان، آموزش سازمانی، آگاه سازی، تجارب کارکنان، تشکیل کارگروهی، پیوند همکاری، منابع انسانی متخصص، توانمندی‌های نرم‌افزاری، همکاری دائمی، هدایت نیروهای انسانی، توانمندسازی نیروی انسانی، ارتقاء دانش مالی، حفظ و نگهداری نیروهای کارآمد، تشویق کارکنان، نگاه صرف کارشناسی.
حفظ و تأمین منابع و حفظ محیط زیست از سوی تأمین کنندگان	سیستم ارزیابی تأمین کنندگان	ایجاد سیستم ارزیابی تأمین کنندگان از نظر زیست محیطی، ایجاد سیستم ارزیابی تأمین کنندگان از نظر اجتماعی.
	مصرف بهینه انرژی	کاهش انتشار گازها، الگوهای مصرف، استفاده بهینه از انرژی، عوامل تولید، کاهش مصرف استفاده، تأمین انرژی مصرفی، منابع انرژی، عرضه محصولات متعدد.
	حفاظت از محیط زیست	سرمایه‌گذاری برای حفظ گونه‌های در حال انقراض، اهمیت توسعه پایدار، معیار محیط زیست، کاهش آسیب‌های محیط زیستی.

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

۳) **عوامل زمینه‌ای^۲**؛ عوامل زمینه‌ای یا بستر حاکم شامل عواملی می‌شوند که بدون آن‌ها امکان توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران و تغییر ساختار بانک‌های دولتی ایران به سهولت میسر نباشد. در واقع عوامل زمینه‌ای

¹ Casual Conditions

² Context Conditions

شرایط خاصی را که طی آن راهبردهایی به منظور اداره، کنترل و پاسخ به پدیده محوری صورت می‌گیرد را فراهم می‌نماید (کرسول، ۲۰۰۵، ۴۲۶). نحوه کدگذاری این عوامل در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول (۵): کدگذاری بخش عوامل زمینه‌ای

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
بازسازی فرهنگ جامعه	فرهنگ جامعه	فرهنگ سازمانی، محدودیت‌های فرهنگی، پیوست فرهنگی طرح‌های اقتصادی.
	حفظ آثار تاریخی	حفظ و مرمت، حفظ منابع طبیعی کشور، احیاء میراث ناملموس فرهنگی، محیط‌های اجتماعی.
ویژگی‌های سازمانی	نهادینه سازی	استفاده از نهاد تخصصی، نهادینه سازی، عرضه دانش کارآفرینی، نیازمندی‌های روز جامعه.
	استقلال و تغییر دیدگاه	تغییر نگرش همه مسئولان، انتصاب مدیران، استقلال مدیران، وابسته نبودن مدیران، تغییر نکردن مسئولان بانک، نبود سوگیری‌های خاص.
ساختار سازمانی	ساختار سازمانی	نظام ارتقاء کارکنان، تخصیص پاداش، ایجاد امنیت در درون سازمان، پژوهش و توسعه برای نوآوری، برگزاری جلسات، استقرار ساختارهای سازمانی، فعالیت اثربخش، راحتی و سهولت در استفاده، نظام توجه به موضوع توسعه پایدار، حمایت‌های لازم دستگاه‌های مجری، ارائه تبلیغات، تولید برنامه‌های تبلیغاتی، ایجاد نظام نوآوری، چابک سازی مدیریت سازمانی، ایجاد برند، توانایی هدایت سازمان، امنیت شغلی جهت کارکنان، افزایش دانش مالی، پرهیز از جنسیت‌گرایی، وجود ابزاری کاری، اعتمادسازی درونی و بیرونی، ایجاد تعادل، هماهنگی و همسو بودن با نظام فرهنگی، برنامه‌های تبلیغاتی، تقویت سلامت کارکنان، به روز شدن دانش بانکداری، کاهش معنادار زمان، کاهش تعداد شعب، اجرای نظرها و افکار خلاقانه، ایجاد بانک جامع اطلاعاتی، ایجاد انگیزش در منابع انسانی بانک، محاسبه کارآمدی افراد، ایجاد پیوند پایدار، رابطه پایدار، روابط عمومی، چارت سازمانی، حفظ استقلال واحدها.
		مدیریت مبتنی بر شایستگی
تحلیل محیط سرمایه‌گذاری	نظارت و بازرسی	نظارت مداوم، کنترل‌های داخلی و خارجی، استفاده از ابزارهای مختلف، نظارت به عملکرد.
	تحلیل محیط	بهبود فضای کسب‌وکار، رابطه همگون بین محیط بیرونی و محیط درونی، بهبود شرایط سیاسی، جلوگیری از هرگونه آلودگی، زیرساخت‌های سیستمی، عوامل محیطی ناشی از سیاسی‌نگری، ایجاد فضای رقابتی، ایجاد امکانات بازدید عموم.
حکمرانی خوب	حکمرانی خوب	دخالت نداشتن دولت‌ها، حاکمیت شرکتی، ساختار حاکمیت شرکتی، اجرای دقیق حاکمیت شرکتی، قطع دخالت‌های مستقیم دولت.

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
	تحلیل سرمایه	جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی، استفاده از فرصت‌های پدید آمده، سرمایه-گذاری در بخش حفاظت، استفاده از شاخص‌های بازگشت سوخت، تحلیل و بازخورد سرمایه‌گذاری، اعتبار سرمایه‌گذاری پروژه، طرح‌های توسعه‌ای، مکانیسم تامین مالی، سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی، امکانات و توان مالی.

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

۴) عوامل مداخله‌گر^۱: عوامل مداخله‌گر به شرایطی گفته می‌شود که جرح و تعدیل عوامل علی می‌پردازد و بر راهبردها و کنش‌های متقابل تأثیر می‌گذارد. به عبارت دیگر عوامل مداخله‌گر در راستای تسهیل یا تحدید راهبردها برای وقوع پدیده محوری تغییر ساختار بانک‌های دولتی ایران عمل می‌کنند (کرسول، ۲۰۰۵، ۴۲۶). نحوه کدگذاری این عوامل در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول (۶): کدگذاری بخش عوامل مداخله‌گر

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
نظام حقوقی	تدوین و اجرای مقررات	الزامات قانونی، قوانین و مقررات، وضع قوانین، اجرای موثر قوانین، حذف مکاتبات فیزیکی و ایجاد اتوماسیون اداری، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها.
	منشور اخلاقی و حقوق مشتریان	منشور اخلاقی و حسابداری، سوابق گذشته، منشور حقوق مشتریان و سهامداران.
نظام سیاسی و محیط زیست	وضعیت سیاسی	نظام سیاسی، کاهش نابرابری، توزیع عادلانه تسهیلات، تمرکز بر توزیع قدرت سازمانی.
	وضعیت محیط زیست	طرح‌های زیست محیطی، اهمیت به مسائل زیست محیطی.
نظام مالی	موقعیت مالی	برنامه‌ریزی و تخصیص بودجه، تامین اعتباری نکردن طرح‌های آسیب‌رسان به محیط زیست، میزان تسهیلات پرداختی، تامین اعتبار نکردن طرح‌های فاقد توجیه، تعداد پروژه‌های تأمین مالی شده، میزان ابزارهای پرداخت.
	ظرفیت‌های دولت الکترونیک	استفاده از ظرفیت‌های بانکداری شرکتی، دولت الکترونیک، ظرفیت‌های بازاریابی و برندینگ، ظرفیت‌های بانکداری دیجیتال، وجود ظرفیت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری.

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

¹ Intervening Conditions

۵) راهبردها؛ راهبردها شامل تعاملات و کنش‌هایی می‌شود که کنشگران در مواجهه با آن شرایط بروز می‌دهند. به عبارت دیگر راهبردها عبارتند از فرآیند جریان کنش‌ها در پاسخ به رویدادها و موقعیت‌های خاص در تعامل با پدیده محوری (کرسول، ۲۰۰۵، ۴۲۶). راهبردها هدفمند بوده و مبتنی بر کنش‌ها و واکنش‌هایی به منظور کنترل، اداره و برخورد با پدیده محوری یا همان تغییر ساختار بانک‌های دولتی ایران و توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران هستند. نحوه کدگذاری این عوامل در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول (۷): کدگذاری بخش راهبردها

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
تحلیل استراتژیک	تدوین برنامه استراتژیک	تدوین خط مشی سازمانی، داشتن اطلاعات دقیق، هماهنگی بین اهداف متعدد سازمان، توازن بین اهداف متعدد سازمان، درک و احصاء نقایص و محدودیت‌ها، ایجاد سازوکار مطالعاتی، بدست آوردن اطلاعات، تحلیل اطلاعات، ارائه شاخص‌های عملی به مردم، تدوین برنامه استراتژیک، سیستم جمع آوری و تحلیل اطلاعات، تعریف و تبیین مدیریت کلان سازمانی.
	اجرای استراتژی	استراتژی این سازمان‌ها، عمل به مأموریت اصلی، استراتژی مبارزه با عوامل دورنی، گزارش اقدامات، تقاضا و تخصیص بودجه.
تأمین منابع مالی از سوی مشارکت- کنندگان	نظارت و اصلاح عملکرد	اقدامات اصلاحی، نظارت به عملکرد، اصلاح نظام اداری، استاندارد سازی فرآیندها و فعالیتهای سازمانی.
	تأمین منابع مالی	استقرار نظام پرداخت، کمک و تامین اعتبار سرمایه‌گذاری پروژه، پرداخت پاداش به مشتریان بانک، پرداخت پاداش به کارکنان.
بهبود شرایط سیاسی و ارتباطی	مشارکت ارگان‌ها	میزان مشارکت بانک‌های دولتی در اعطاء تسهیلات، میزان مشارکت بانک-های دولتی با دانشگاه‌ها.
	بهبود ارتباطات	جایگاه مناسب نیروها، گسترش ارتباط با مشتریان، افزایش تعاملات، گسترش ارتباطات بین‌المللی.
کنترل ریسک به منظور جذب طرح‌های سرمایه- گذاری	شرایط سیاسی	گسترش دارایی‌های اجتماعی، حضور در طرح‌های ملی، کاهش تصدیگری دولت، حمایت از جریان‌های سیاسی.
	کنترل و ارزیابی ریسک	کنترل ریسک، آشنایی با ریسک‌های اعتباری، کاهش ریسک‌های بیرونی.
جذب طرح‌های زیربنایی قصدی و دانش‌بنیان و ... برای سرمایه‌گذاری	جذب طرح‌های زیربنایی قصدی	طرح‌های زیربنایی و مهم اقتصادی، طراحی و راه‌اندازی انواع سامانه‌های اجرایی، استفاده از پایگاه داده‌های، بخش‌بندی و سهم‌دهی، جذب سرمایه-گذاران، تمرکز بر طرح‌های سودآور، طرح‌های زیربنایی و دانش‌بنیان.
	دانش‌بنیان و ... برای سرمایه‌گذاری	

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

¹ Strategies

۶) پیامدها؛ پیامدها عبارتند از نتایجی که در اثر اجرای راهبردها حاصل می‌شوند. در واقع پیامدها نتیجه حاصل از کنش‌ها و واکنش‌هایی هستند که راهبردها در مقابله یا به منظور مدیریت و کنترل پدیده محوری تغییر ساختار بانک‌های دولتی ایران و توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران بکار می‌برند (کرسول، ۲۰۰۵، ۴۲۶). نحوه کدگذاری این عوامل در جدول (۸) ارائه شده است.

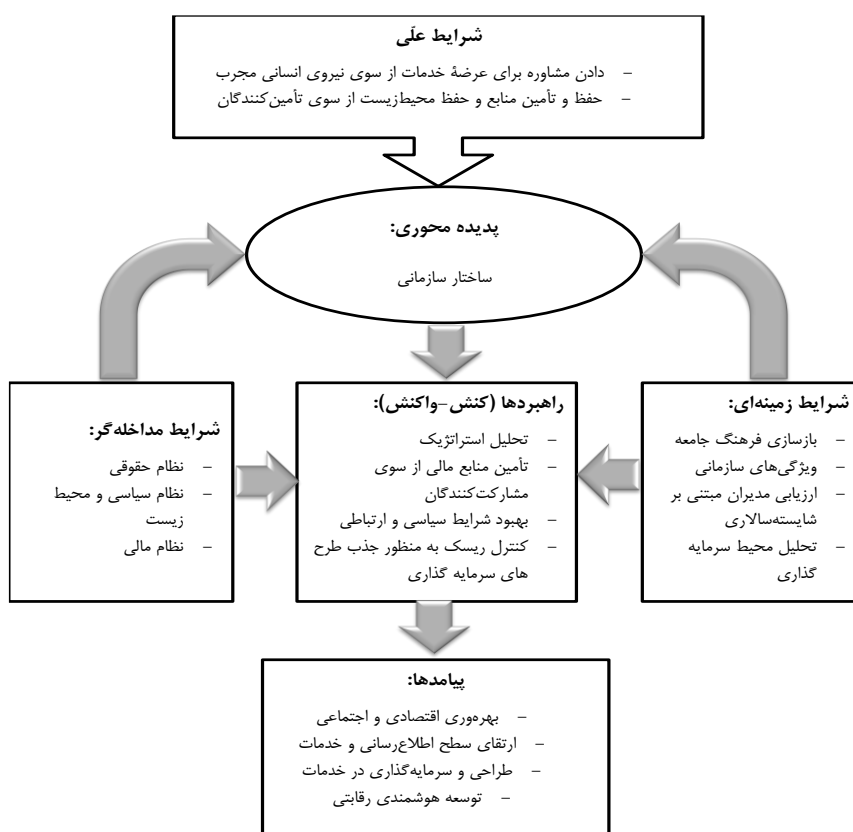
جدول (۸): کدگذاری بخش پیامدها

مقوله کلی	مفاهیم	ابعاد و ویژگی‌ها
بهره‌وری اقتصادی و اجتماعی	بهره‌وری اقتصادی	ارتقاء بهره‌وری در سازمان، هدفمند بودن سپرده‌ها، اثربخشی تسهیلات، اشتغال آفرینی پایدار، تعدد سبد خدمات، حمایت مالی از همایش‌ها، مبارزه با پول‌شویی.
	کسب سود	سودآوری، تخصیص منابع مالی، تأمین مالی.
ارتقاء سطح اطلاع‌رسانی و خدمات	حفظ و جذب مشتری	تخصیص منابع و اعتبار به مشتریان، حفظ مشتریان.
	بهبود سطح کیفیت خدمات	تسهیل‌گری در خدمات، توسعه خدمات غیرحضوری الکترونیک، کیفیت خدمات، ارائه خدمات متنوع و متناسب، استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی و گوشی‌های هوشمند، ارتقاء ارزش افزوده خدمات.
طراحی و سرمایه‌گذاری در خدمات	بهبود سطح اطلاع‌رسانی	ارتقاء سطح آگاهی مشتریان، ارائه گزارش‌های شفاف و روزآمد، افزایش توانمندی اطلاع‌رسانی، ارتقاء سطح زندگی مردم.
	سرمایه‌گذاری در خدمات	پرتفوی سرمایه‌گذاری، داشتن زیرساخت‌های سیستمی، سرمایه‌گذاری طرح-ها، تسهیل در جذب سرمایه، توزیع مناسب منابع مالی، تامین مالی طرح‌های ویژه، سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیست محیطی، ایجاد بستر کارآفرینی، گسترش سرمایه‌گذاری.
توسعه هوشمندی رقابتی	طراحی سیستم خدمات	طراحی و ایجاد سیستم‌های خدمات الکترونیک، طراحی و ایجاد سیستم دورکاری.
	توسعه بانکداری دیجیتال	بانکداری دیجیتال، توسعه بانکداری الکترونیکی، راه‌اندازی میز خدمت الکترونیک.
توسعه هوشمندی رقابتی	توسعه و بهبود منافع جامعه	توسعه سواد، توسعه فناوریانه ابزارهای مالی، بهبود تجهیزات اداری، توجه ویژه به مکانیابی، توسعه فضای هوشمند، توسعه دائم در سطح جامعه، توسعه طرح-های عمرانی، توسعه طرح‌های دانش‌بنیان، اثربخشی فعالیت‌ها، توسعه سالیانه، حفظ منافع ملی و پایدار، بهبود مستمر.

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

¹ Consequences

- کدگذاری انتخابی:** کدگذاری انتخابی مرحله آخر کدگذاری است که طی آن مقوله‌های شناسایی شده به لحاظ نظری به اشباع رسیده و بر مبنای مقوله‌های کدگذاری شده طی دو مرحله قبل، بصورت منطقی کنار هم قرار می‌گیرند و ارتباط بین آن‌ها مشخص شده و فرآیند نظریه‌سازی به اتمام می‌رسد (چارمز، ۲۰۰۶، ۹۶). در این مرحله محقق بر اساس رابطه متقابل بین مقوله‌ها در مرحله کدگذاری محوری، نظریه را استخراج می‌نماید و تبیینی انتزاعی به منظور تشریح فرآیند مورد مطالعه ارائه می‌دهد که مشتمل بر ادغام و اصلاح نظریه است (کرسول، ۲۰۰۵، ۴۲۶). خروجی این مرحله مدل استخراج شده از فرآیند اجرای تحلیل داده‌بنیاد بر روی نتایج حاصل از مصاحبه با خبرگان است. مدل توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایرانی استخراج شده از پژوهش حاضر در شکل (۲) ارائه شده است.

شکل (۲). مدل مفهومی استخراج شده از پژوهش حاضر
 مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

۴-۲- یافته‌های بخش کمی (ارزیابی الگو)

از ۲۹۱ نفر نمونه مورد بررسی در بخش کمی ۶۴ درصد مرد و ۳۶ درصد زن بودند. ۲۰ درصد زیر ۳۰ سال، ۴۳ درصد بین ۳۰-۵۰ سال و ۳۷ درصد بالای ۵۰ سال بودند. ۳۹ درصد فوق لیسانس، ۴۳ درصد دانشجوی دکتری و ۱۸ درصد دارای مدرک دکترا بودند. ۱۵/۲ درصد بین ۱ تا ۵ سال، ۳۶/۴ درصد ۶ تا ۱۰ سال، ۲۹ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۱۹/۴ درصد دارای سابقه خدمت بالای ۱۵ سال بودند. شاخص‌های روایی، پایایی و نیکویی برازش مدل در جدول (۹) ارائه شده است.

جدول (۹): توصیف متغیرهای پژوهش (n=۲۹۱)

متغیرها	AVE	α	CR	R ²	Q ²	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. عوامل علی	۰/۹۵۹	۰/۹۵۸	۰/۹۷۹	-	-	-	-	-	-	-	-
۲. عوامل زمینه‌ای	۰/۹۶۷	۰/۹۸۷	۰/۹۹۱	-	-	۰/۹۲۶**	-	-	-	-	-
۳. عوامل مداخله-گر	۰/۹۵۴	۰/۹۷۲	۰/۹۸۴	-	-	۰/۹۱۵**	۰/۸۵۶**	-	-	-	-
۴. راهبردها	۰/۹۵۹	۰/۹۸۴	۰/۹۸۹	۰/۹۹۰	۰/۹۲۳	۰/۹۲۵**	۰/۸۹۵**	۰/۹۲۹**	-	-	-
۵. پدیده‌های محوری	۰/۹۳۲	۰/۹۷۲	۰/۹۸۲	۰/۹۷۱	۰/۹۰۰	۰/۹۱۶**	۰/۸۵۶**	۰/۹۴۹**	۰/۸۸۹**	-	-
۶. پیامدها	۰/۹۵۹	۰/۹۸۴	۰/۹۸۹	۰/۹۹۲	۰/۹۲۱	۰/۸۲۵**	۰/۸۹۵**	۰/۹۲۹**	۰/۸۸۹**	۰/۹۲۵**	-
شاخص نیکویی برازش (GoF) = ۰/۹۷۰											
* P<0.05, ** P<0.01											

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

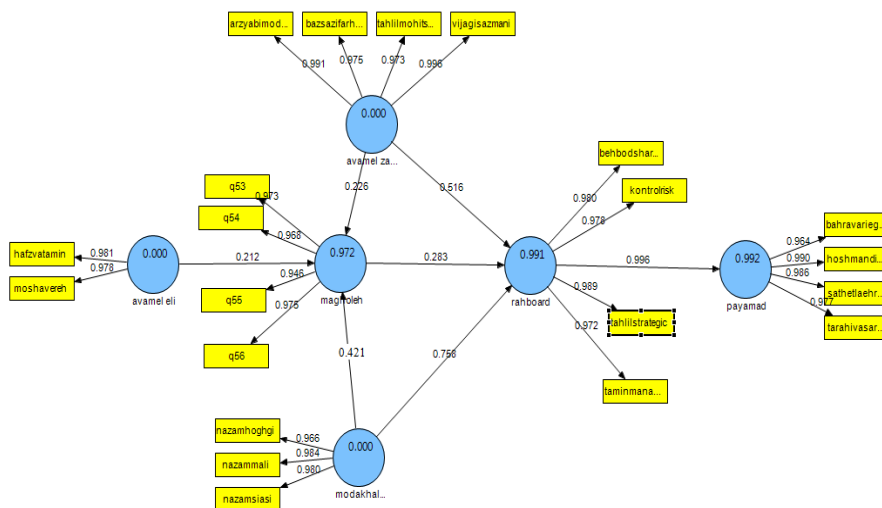
یافته‌های جدول (۹) نشان داد که رابطه مثبت و معناداری بین عوامل علی با عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها، پدیده‌های محوری و پیامدها وجود دارد ($P<0/01$) و بزرگترین رابطه مربوط به عوامل علی با عوامل زمینه‌ای ($r=0/926$) است. رابطه مثبت و معناداری بین عوامل زمینه‌ای با عوامل مداخله‌گر، راهبردها، پدیده‌های محوری و پیامدها وجود دارد ($P<0/01$) و بزرگترین رابطه مربوط به عوامل زمینه‌ای با راهبردها و پیامدها ($r=0/895$) است. رابطه مثبت و معناداری بین عوامل مداخله‌گر با راهبردها، پدیده‌های محوری و پیامدها وجود دارد ($P<0/01$) و بزرگترین رابطه مربوط به عوامل مداخله‌گر با پدیده‌های محوری ($r=0/949$) است. رابطه مثبت و معناداری بین راهبردها با پدیده‌های محوری و پیامدها وجود دارد ($P<0/01$) و بزرگترین رابطه مربوط به راهبردها با پدیده‌های محوری و پیامدها ($r=0/889$) است. رابطه مثبت و معناداری بین پدیده‌های محوری و پیامدها وجود دارد ($r=0/925$, $P<0/01$). همچنین همانگونه که ملاحظه می‌شود در تمام موارد شاخص‌های مدل در وضعیت مطلوبی قرار دارند لذا پایایی، روایی و قدرت پیش‌بینی مدل برازش یافته تأیید می‌شود. خلاصه آماره‌های مدل برازش یافته در جدول (۱۰) ارائه شده است.

جدول (۱۰): خلاصه آماره‌های مدل برازش یافته

سطح معناداری	آماره آزمون	ضریب تأثیر استاندارد	متغیرهای مدل		
			متغیر ملاک	←	متغیر پیش‌بین
۰/۰۰۰	۲/۵۶۳	۰/۲۱۲**	مقوله	←	عوامل علی
۰/۰۰۰	۲/۲۵۵	۰/۲۲۶**	مقوله	←	عوامل زمینه‌ای
۰/۰۰۰	۷/۹۵۹	۰/۴۲۱**	مقوله	←	عوامل مداخله‌گر
۰/۰۰۰	۷/۷۳۰	۰/۲۸۳**	راهبردها	←	مقوله
۰/۰۰۰	۱۱/۴۴۸	۰/۵۱۶**	راهبردها	←	عوامل زمینه‌ای
۰/۰۰۰	۱۲/۵۶۷	۰/۷۶۸**	راهبردها	←	عوامل مداخله‌گر
۰/۰۰۰	۷/۵۷۱	۰/۹۹۶**	پیامدها	←	راهبردها

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

یافته‌های جدول (۱۰) نشان داد که اثر مستقیم عوامل فنی ($\beta = ۰/۲۱۲$)، عوامل زمینه‌ای ($\beta = ۰/۲۲۶$) و عوامل مداخله‌گر ($\beta = ۰/۴۲۱$) بر مقوله تأیید می‌شود ($P < ۰/۰۱$)، اثر مستقیم مقوله ($\beta = ۰/۲۸۳$)، عوامل زمینه‌ای ($\beta = ۰/۵۱۶$) و عوامل مداخله‌گر ($\beta = ۰/۷۶۸$) بر راهبردها تأیید می‌شود ($P < ۰/۰۱$) و اثر مستقیم راهبردها ($\beta = ۰/۹۹۶$) بر پیامدها تأیید می‌شود ($P < ۰/۰۱$). مدل برازش یافته بر اساس ضرایب استاندارد مسیر در شکل (۳) ارائه شده است.

شکل (۳). مدل مفهومی برازش یافته بر اساس ضرایب استاندارد مسیر

مأخذ: یافته‌های پژوهشگر

۵- بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر آسیب‌شناسی و ارائه الگوی توسعه پایدار در بانک‌های دولتی ایران می‌باشد. در یک جمع‌بندی کلی و با توجه به نظرات خبرگان، آسیب‌ها و ضعف‌های توسعه پایدار در بانک‌های دولتی شامل موارد ذیل می‌باشد:

- بطور کلی آسیب‌های پیش روی نظام بانکی را در دو سطح محیطی و کلان و در سطح شبکه بانکی می‌توان خلاصه نمود. در سطح کلان عدم استقلال بانک مرکزی و عدم هماهنگی دستگاه‌های متولی سیاست‌های پولی و سیاست‌های مالی از مهم‌ترین چالش‌های موجود است.
- از دیگر آسیب‌های نظام بانکی، تعریف مسئولیت‌ها و مأموریت‌های سنگین برای نظام بانکی و وجود انتظارات بعضاً غیرواقعی از بانک‌ها است. به عنوان نمونه در شرایطی که بازار سرمایه بنابه دلایل متنوع نظیر نبود بازارهای عمیق و برخوردار از انواع محصولات و ابزارهای سرمایه‌گذاری و پوشش ریسک، قادر به ایفای مناسب نقش خود در تامین مالی بخش حقیقی اقتصاد نیست، وظیفه تامین مالی بلندمدت را نیز سیستم بانکی بر عهده گرفته است (در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد وزن تامین مالی اقتصاد، بر عهده نظام بانکی است). این موضوع در حالی است که منطقی‌ترین انتظار از بازار پول محدود به ایفای نقش موثر در تامین مالی کوتاه‌مدت باشد. وضعیت نامطلوب موجود باعث گردیده که بانک‌ها بعضاً در ورطه تامین مالی‌های بلندمدت گرفتار گردند و از نقش اصلی خود در تامین سرمایه در گردش بنگاه‌های اقتصادی دور شوند.
- نبود شفافیت و عدالت (ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده به مشتریان بانک و جامعه).
- مهم‌ترین آسیب‌ها نظام بانکی در ناترازی پنهان در ترازنامه بانک‌ها و وجود شکاف بزرگ بین دارایی‌ها و بدهی شبکه بانکی است که در طول زمان این شکاف عمیق‌تر شده است. این ناترازی‌ها پیامدهای مختلفی اعم از تضعیف قدرت اعطای تسهیلات، تشدید رکود و جهش تورمی را متوجه اقتصاد ایران تحمیل می‌کند و نتایج ثانویه‌ای چون افزایش شکاف‌های طبقاتی و ناآرامی‌های اجتماعی را به جامعه ایران تحمیل می‌کند.
- دیگر آسیب‌ها و ضعف نظام بانکی کشور، مربوط به قوانین حاکم بر آن است. در واقع قوانین ناظر بر بانک‌ها شامل «قانون پولی و بانکی کشور»، مصوب تیرماه ۱۳۵۱ و «قانون عملیات بانکی بدون ربا»، مصوب شهریورماه ۱۳۶۲ و مقررات منبعت از این قوانین نظیر مصوبات شورای محترم پول و اعتبار و بخشنامه‌های بانک مرکزی که در مجموع در سطح کلان، معماری نظام بانکی و در سطح خرد مختصات عملیاتی آن را طراحی و تبیین می‌کنند، در کنار سایر قوانین و مقررات موضوعه نظیر قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، بودجه‌های سنواتی، مصوبات هیات دولت و نظایر آن که حاوی احکام و تکالیفی برای سیستم بانکی می‌باشند، از نقاط ضعف قابل توجهی نظیر پرداختن به کلیات و عدم برخورداری از جامعیت و شفافیت مناسب، رنج می‌برند. سطح و سرعت تغییرات صورت گرفته در شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع، همراه با پیشرفت‌های قابل توجه در عرصه فناوری و تحولات گسترده در عملیات و خدمات بانکی در دنیا، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین در دوره‌های کوتاه‌تری نسبت به گذشته را ضروری ساخته است. به نظر نمی‌رسد با مجموعه

- قوانینی که بیش از سه و چهار دهه از عمرشان می‌گذرد بتوان پاسخی سریع و مناسب به نیازهای متنوع امروز و آینده نزدیک داد.
- نارسایی‌های ساختار مالی بانک‌ها چه در خصوص بانک‌های دولتی و چه در مورد بانک‌های خصوصی از دیگر آسیب‌ها و ضعف‌های نظام بانکی است. پایین بودن سطح سرمایه پایه بانک‌ها و برخورداری آن‌ها از حجم نگران‌کننده‌ای از اموال تملیکی و مطالبات غیرجاری، منجر به کاهش توان اعطای تسهیلات، درآمدزایی و مدیریت نقدینگی بانک‌ها و قفل شدن منابع آن‌ها شده است.
  - نبود فرهنگ سازی و تعامل و ارتباط مردم با بانک‌ها و لزوم ارائه خدمات نوین از سوی بانک‌ها به مشتریان.
  - تلاش در جهت بهبود و ارتقاء سطح زندگی مردم.
  - علاقه و همکاری نکردن بانک‌ها در سرمایه‌گذاری زیرساختی، در زمینه‌های چون انرژی پاک و تجدیدپذیر.
  - استفاده نکردن از مدیران قوی و شایسته و توانمند که بتوانند توسعه پایدار را بصورت نظامند در بانک‌ها اجرا کنند.
  - عمل به مأموریت اصلی بانک‌ها و عدم توجه به گرایش سیاسی و اجتماعی.
  - نداشتن آمادگی‌های لازم بانک‌ها از اکوسیستم نظام بانکی برای اجرای مدل‌های نوین بانکداری است. امروزه با مطرح شدن مدل‌های جدید بانکداری مانند بانکداری دیجیتال، بانکداری شرکتی و غیره و آمادگی‌های لازم هم در سطح نهادی و هم در سطح سیستم‌های نظارتی و شبکه بانکی برای اجرای بهینه این مدل‌ها وجود ندارد در حالی که حیات و ممت نظام بانکی به استفاده از فناوری‌های نوین برای کوتاه کردن فرایندها و انجام مؤثرتر رسالت آن وابسته است.
  - کاهش سطح آگاهی و اطلاعات پرسنل و نیروی انسانی.
  - توجه نکردن به قوانین و مقررات بالا دستی و پایین دستی لازم‌الرعايه در بانک‌های دولتی.
  - بررسی سوابق گذشته و اصلاح نکردن عملکرد و روش‌ها.
  - رقابت ناسالم در تجهیز منابع، یکی دیگر از آسیب‌ها که متوجه سیستم بانکی است. این موضوع از یک‌سو ناشی از حضور و فعالیت موسسات اعتباری غیرمجاز بوده و از سوی دیگر ناشی از ناتوانی برخی بانک‌ها در مدیریت نقدینگی و بروز کسری نقدینگی قابل توجه در آن‌ها می‌باشد. لازم به ذکر است که پیشنهاد نرخ‌های سود بالاتر از نرخ‌های توافق شده، در نهایت و با یک وقفه، عملکرد بانک‌هایی که خود را ملزم به تبعیت از مقررات می‌نمایند را نیز تحت تاثیر قرار داده تا آن‌جا که این گونه بانک‌ها ناگزیر خواهند شد که برای جلوگیری از بروز بحران نقدینگی، به پیروی از سایر بازیگران بازار وارد بازی غیراصولی و غیرمنطقی رقابت شده، نرخ‌های غیراقتصادی بالاتری پیشنهاد دهند.
  - توجه نکردن به ملاحظات کارشناسی دقیق و بررسی‌های همه‌جانبه در برخی از تصمیمات کلان نظام بانکی را می‌توان دسته دیگری از آسیب‌ها نظام بانکی فعلی کشور عنوان کرد.
  - استفاده ناپایدار از منابع طبیعی مهم‌ترین سیاست‌های محیطی توسعه است. سیاست‌های دیگری نظیر درونی کردن ملاحظات محیطی در برنامه‌های توسعه، مشارکت، تحصیلات و آموزش را در سیاست‌های توسعه مطرح

- نمودند. لذا با توجه به بین‌المللی بودن مسایل محیطی در توسعه، شعار عدم کفایت تلاش‌های داخلی مطرح شده و اتخاذ سیاست‌های خارجی نامناسب هم برای کشور. بنابراین اتخاذ سیاست نامناسب خارجی و ارتباط با دیگر ملت‌ها و دولت‌ها از جمله آسیب‌های دیگر می‌باشد.
- نبود آگاهی از محدودیت‌ها و ظرفیت‌های رشد اقتصادی و تأثیرات آن بر جامعه و محیط زیست.
  - فقر مهم‌ترین دغدغه بعد اقتصادی توسعه پایدار است. این دغدغه تنها در بعد اقتصادی محدود نیست بلکه با سایر ابعاد نیز پیوند دارد. فقر در کشورهای در حال توسعه می‌تواند به تخریب محیط زیست کمک کند.
  - ایجاد رابطه پایدار بین صنعت بانکداری و دانشگاه.
  - استفاده نکردن از نهاد تخصصی دانشگاه در بر طرف نمودن مسائل و مشکلات جاری در بانک.
  - تلاش ناکافی جهت ارتقاء دانش مالی اکثریت جامعه.
  - وابستگی مدیران بانک‌ها به جناح‌ها و گروه‌های سیاسی.
  - تغییرنمودن مسئولین بانک‌ها با تغییرات دولت‌ها.
  - سوگیری‌های خاص در ارائه تسهیلات چه بصورت فردی چه بصورت منطقه‌ای.
  - عدم پیوند همکاری میان مؤسسات علمی، بانکی و اعتباری مطرح بین‌المللی در راستای توسعه منابع انسانی.
  - فقدان نظام شایسته‌سالاری و شایسته‌گزینی به صرف عمل نه حرف.
  - عدم وجود مدیریت علمی کارآمد و بستر ساز.
  - فقدان مدیریت بر مبنای تجارب موفق با قوانین نظارتی مؤثر.
- همچنین بر اساس روش داده‌بنیاد عوامل علی مؤثر بر توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران با تأکید بر آسیب‌شناسی شامل؛ «ارائه مشاوره جهت ارائه خدمات توسط نیروی انسانی مجرب» و «حفظ و تامین منابع و محیط زیست توسط تامین‌کنندگان» است. عوامل زمینه‌ای مؤثر بر توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران با تأکید بر آسیب‌شناسی شامل؛ «بازسازی فرهنگ جامعه»، «ویژگی‌های سازمانی»، «ارزیابی مدیران مبتنی بر شایسته‌سالاری» و «تحلیل محیط سرمایه‌گذاری» است. عوامل مداخله‌گر مؤثر بر توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران با تأکید بر آسیب‌شناسی شامل؛ «نظام حقوقی»، «نظام سیاسی و زیستی» و «نظام مالی» است. عوامل راهبردی مؤثر بر توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران با تأکید بر آسیب‌شناسی شامل؛ «تحلیل استراتژیک»، «تامین منابع مالی توسط مشارکت کنندگان»، «بهبود شرایط سیاسی و ارتباطی» و «کنترل ریسک جهت جذب طرح‌های سرمایه‌گذاری» است. پدیده‌های اصلی و مؤثر بر توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران با تأکید بر آسیب‌شناسی شامل؛ «ساختار سازمانی» است. پیامدهای مؤثر بر توسعه پایدار بانک‌های دولتی ایران با تأکید بر آسیب‌شناسی شامل؛ «بهره‌وری اقتصادی و اجتماعی»، «ارتقاء سطح اطلاع‌رسانی و خدمات»، «طراحی و سرمایه‌گذاری در خدمات» و «توسعه هوشمندی رقابتی» است.

نهایتاً نتایج حاصل از ارزیابی کمی مدل حاکی از برازش مناسب مدل است یعنی داده‌های گردآوری شده از نمونه مورد مطالعه با مدل تحقیق سازگاری و تناسب لازم را دارد بنابراین مدل پیشنهادی مورد تأیید قرار گرفته و کلیه روابط تعریف شده مورد تأیید است. این نتایج نشان می‌دهد عوامل علی، عوامل مداخله‌گر و عوامل زمینه‌ای

بر مقوله تاثیر دارند. همچنین مقوله، عوامل مداخله‌گر و عوامل زمینه‌ای بر راهبردها تاثیر دارند و در نهایت راهبردها بر پیامدها تاثیر دارند.

نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های؛ کومار و پراکش (۲۰۱۹)، بیهاری و پانندی (۲۰۱۵)، ویر (۲۰۱۶)، ایلماز و نوری اینل (۲۰۱۸)، دومازت و کواچیویچ (۲۰۱۸)، فلاحی و ابوترابی (۱۳۹۲)، سلیمی‌فر و همکاران (۱۳۸۹)، شعبانی، حبیبی و علیزاده (۱۳۹۷)، برزگر و همکاران (۱۳۹۲)، گریم و همکاران (۲۰۱۴)، زیلانی و همکاران (۲۰۱۲)، کولک (۲۰۱۶)، رادپاده و الاعظم (۲۰۱۵)، بیری و ولاکات (۲۰۱۷)، رحیمی‌پور و ایمان‌پور (۱۳۹۷)، انصاری و صادقی‌مقدم (۱۳۹۳)، شراتی‌گارگ (۲۰۱۵)، لالون (۲۰۱۵)، آرس (۲۰۱۸) و بیهاری و پانندی (۲۰۱۵) همسو است.

۵-۱- پیشنهادات

در راستای نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود:

- به مسئولین شبکه بانکی کشور توصیه می‌گردد با ایجاد بسترهای لازم از جمله بسترسازی برای ترویج قانون‌گرایی، نهادینه کردن فرهنگ توسعه پایدار در جامعه، بسترسازی عوامل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، فضای کشور را برای توسعه پایدار آماده نمایند. بطوریکه زمینه لازم برای توسعه در همه جنبه‌ها و ابعاد آن فراهم گردد.
- تغییر نگاه دولت به نظام بانکی به عنوان کسب‌وکاری که سهم خود در اقتصاد را بصورت «تعریف‌شده» ایفا می‌کند و نه به عنوان حلال مشکلات بر زمین مانده.
- نظام اقتصادی کشور باید در چارچوب سیستمی رفتاری از سلامت لازم در سطوح مختلف فردی، بخشی، سازمانی، محلی، منطقه‌ای و ملی برخوردار باشد تا بتواند بسترهای لازم برای توسعه و تحول توسعه پایدار در نظام اقتصادی را بوجود آورد.
- توصیه می‌گردد مدیران ارشد بانک‌های دولتی، روشی را برای ترغیب کارکنان سازمان در راستای قبول توسعه و ترویج توسعه پایدار، تبیین نمایند.
- به مدیران سازمان‌ها توصیه می‌گردد با تدوین منشور اخلاقی و عمل به آن «توسعه پایدار» را بصورت یک تفکر سیستمی و فرهنگ غالب در سازمان نهادینه نمایند.
- رشد اقتصادی مهم‌ترین معیار موفقیت نظام‌های اقتصادی در جهت دستیابی به رفاه اقتصادی تلقی شود. از این رو کشورهای کمتر توسعه یافته تمام تلاش خویش را در جهت نیل به رشد اقتصادی متمرکز نمایند.
- اثرات محیط زیستی شامل اثرات داخلی و خارجی در محیط بانک کم شود. اثرات داخلی بانک با سرمایه‌گذاری در فناوری‌ها می‌تواند بر محیط زیست و جامعه اثرگذار باشد. تأثیرات مستقیم بانک‌ها بر محیط زیست مربوط به عملیات داخلی آن‌ها است که می‌توان به مواردی مانند انتشار گازهای گلخانه‌ای، استفاده از انرژی برق، استفاده از رایانه و دستگاه‌های خودپرداز، مصرف آب، دفع زباله و غیره اشاره نمود. اغلب این موارد تأثیر مستقیم بر مصرف انرژی دارند. اگرچه دفع زباله و کاغذ بانک‌ها، تأثیر نسبتاً کمتری بر محیط زیست دارد اما

- از آن جا که فعالیت سیستم بانکی گسترده است، در کل نمی‌توان این تأثیر بر محیط زیست را نادیده گرفت. اثرات خارجی محیط زیستی نیز به خدمات و عملکرد مشتریان بانک‌ها مربوط است.
- پیشنهاد می‌شود پایداری متعادل گردد زیرا پایداری در عمل موازنه‌ای است بین ضرورت‌های زیست محیطی و نیازهای توسعه که این موازنه از دو طریق بدست می‌آید؛ کاهش فشارها و افزایش ظرفیت‌های موجود.
  - پیشنهاد می‌شود توسعه پایدار توسعه‌ای باشد که پاسخگوی نیازهای فعلی باشد بدون آنکه توان نسل‌های آینده در تامین نیازهای خود را تحت تأثیر قرار دهد.
  - عدالت اجتماعی رعایت شود زیرا نبودن عدالت اجتماعی تداوم توسعه را دچار مشکل می‌نماید. بنابراین باید توسعه اجتماعی بگونه‌ای صورت پذیرد که سرمایه‌های زیست محیطی و نیازهای توسعه را برای نسل‌های بعد دچار نقصان و اختلال نسازد.
  - برای شناسایی بهتر توسعه پایدار لازم است مباحث اقتصادی- اجتماعی - سیاسی و زیست محیطی و فرهنگی بطور همزمان مورد توجه قرار گیرد.
  - بازپرداخت مطالبات بانک‌ها و پیمانکاران از سوی دولت با هدف تقویت ظرفیت اعتباردهی و تسهیل فرآیند افزایش سرمایه بانک‌ها.
  - پرداختن به موضوع تدوین و پیاده‌سازی استانداردهای بانکی (به ویژه استانداردهای مربوط به سرمایه بانک‌ها) با هدف نزدیک شدن به مختصات و الزامات نظام بانکی بین‌الملل.
  - تدوین و پایبندی به استراتژی‌ها و برنامه‌های اقتصادی کشور و اصلاح ساختار بنگاه‌های اقتصادی با هدف پیشگیری از هدر رفت منابع سیستم بانکی.
  - اصلاحات سیاستی و ساختاری در سطوح مختلف و وجود بانک مرکزی قوی و مستقل، هماهنگی سیاست‌های پولی و مالی کشور، توسعه دستگاه‌های نظارتی همگام با بانکداری نوین در کنار تغییر مدل کسب‌وکار بانک‌ها، اجرای حاکمیت شرکتی نوین در بانک‌ها و طراحی و اجرای برنامه دقیق و زمانبندی شده تحول نظام بانکی کشور می‌تواند از اقدامات مهم جهت قرار دادن ظرفیت‌های نظام بانکی در خدمت بخش‌های تولیدی و اقتصادی کشور جهت ارزش آفرینی باشد.
  - اصلاح ساختار نظام بانکی.
  - برای یافتن راه‌های بهبود اقتصادی و اجتماعی در این کشورها بر روی شناخت و مقایسه توسعه در این کشورها و مناطق در مقطع زمانی تمرکز نمایند.

فهرست منابع

- (۱) ابوترابی، محمدعلی، فلاحی، محمدعلی، سلیمی‌فر، مصطفی. و حسینی، سیدمحمد. (۱۳۹۴). «اثر مالکیت دولتی بانک‌ها بر رابطه علی توسعه مالی- رشد اقتصادی در ایران». پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی). ۱۵(۴)، ۹۹-۱۲۶.

- (۲) انصاری، ایمان. و صادقی مقدم، محمدرضا. (۱۳۹۳). «شناسایی، تعیین روابط و سطح‌بندی محرک‌های مدیریت زنجیره تأمین سبز با رویکرد مدل‌سازی تفسیری ساختاری». فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات مدیریت صنعتی. ۱۲(۳۵)، ۱۵۰-۱۲۳.
- (۳) برزگر، صادق. (۱۳۵۰). بانکداری تهران.
- (۴) پیردستان، مسعود، هرسج، فاطمه، صادق پور، محبوبه. و رجائی، یداله. (۱۳۹۹). «ارائه مدل یک‌پارچه برنامه‌ریزی بهینه چند هدفی زنجیره تامین سبز در شرایط عدم قطعیت و حل مدل با استفاده از الگوریتم‌های فرا ابتکاری و ارائه چارچوب مفهومی مناسب در بانک سپه». مجله نخبگان علوم و مهندسی. ۲۴، ۳۶-۱۴.
- (۵) حجاران، فاطمه، دیواندری، علی، فدایی، داود. (۱۴۰۰). «شناسایی مولفه‌های بانکداری سبز نوآور مبتنی بر اخلاق زیستی برای کسب مزیت رقابتی پایدار». مجله اخلاق در علوم و فناوری. ۱۶(۱): ۴۲-۳۶.
- (۶) حمیدی، غلامرضا، و جوانمرد، مهدی. (۱۳۹۴). «مروری بر بانکداری سبز، فناوری اطلاعات و مزیت‌های رقابتی». دومین همایش ملی مهندسی رایانه و مدیریت فناوری اطلاعات. تهران: گروه پژوهشی بوعلی.
- (۷) خادمی، سیدرضا، فلیحی پیربست، نعمت، دالمن‌پور، محمد، نقی‌لو، احمد. (۱۳۹۹). بررسی اثرات متغیرهای خاص بانکی و کلان اقتصادی بر سودآوری بانک‌ها (مقایسه مکاتب نئوکلاسیک و پست کینزین). فصلنامه اقتصاد مالی. ۱۴(۵۳)، ۲۴۶-۲۱۳.
- (۸) خنیفر، حسین. و مسلمی، ناهید. (۱۳۹۹). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی، جلد اول. تهران: نگاه دانش.
- (۹) دانایی فرد، حسین، الوانی، سیدمهدی. و آذر، عادل. (۱۳۹۸). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع. تهران: اشراقی (صفار).
- (۱۰) رحیمی، غلامرضا، و ایمان‌پور، قربانعلی. (۱۳۹۷). «بررسی نقش پاسخگویی و تأثیر آن بر مدیریت توسعه پایدار». فصلنامه علمی- تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری. ۲(۴)، ۱۲۳-۱۱۵.
- (۱۱) سلیمی‌فر، مصطفی، رزمی، محمدجواد. و ابوترابی، محمدعلی. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه علی شاخص‌های توسعه مالی و رشد اقتصادی در ایران». فصلنامه اقتصاد مقداری. ۷، ۱۰۳-۷۵.
- (۱۲) شاهبندرزاده، حمید، کبگانی، محمدحسین. و شجاع‌الدین، سیده نعیمه. (۱۳۹۵). «ارائه مدل و تحلیل کمی خدمات پولی و مالی بانک‌ها بر مبنای ابعاد عملکردی در بانکداری سبز». راهبرد مدیریت مالی. ۴(۳)، ۶۷-۴۹.
- (۱۳) شعبانی، احمد، حبیبی، رضا. و علیزاده، مصطفی. (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی بانک‌ها بر نگرش و رفتار مشتریان». نشریه تحقیقات مالی اسلامی. ۹(۱)، ۱۴۴-۱۱۱.
- (۱۴) عیدان ترک‌زاده، خدیجه، رضایی، فرزین. و صیقلی، محسن. (۱۴۰۰). ارائه مدل پول هوشمند در بازار سهام ایران مبتنی بر تئوری داده بنیاد. فصلنامه اقتصاد مالی. ۱۵(۴)، ۱۲۷-۱۰۷.
- (۱۵) فلاحی، محمدعلی. و ابوترابی، محمدعلی. (۱۳۹۲). «بررسی مقایسه‌ای نقش سیستم بانکی و بازار سهام در رشد اقتصادی. مطالعه موردی: کشورهای منا». فصلنامه اقتصاد پولی، مالی. ۲۰(۶)، ۴۷-۲۹.

- ۱۶) کاظمی، رسول. (۱۳۸۷). «تجزیه و تحلیل عملکرد مالی بانک‌های دولتی ج.ا.ا. و مقایسه آن با بانک‌های اسلامی کشورهای حوزه خلیج فارس». دانش مالی تحلیل اوراق بهادار. ۱(۳)، ۵۰-۲۳.
- ۱۷) کردنوری، امیرحسین، عدالتیان شهریاری، جمشید، عزیزی، محمد. و کاباران زاده قدیم، محمدرضا. (۱۳۹۹). «طراحی مدل مفهومی کسب و کار در بانک‌های توسعه‌ای با رویکرد کارآفرینی بین‌المللی». فصلنامه اقتصاد مالی. ۱۴(۵۳)، ۱۷۲-۱۵۷.
- ۱۸) مطاعی، تهمنه، حسین‌خانی، حکیمه. و پارسا، الهام. (۱۳۹۵). «فعالیت‌ها و اهداف بانک مسکن در راستای توسعه پایدار». دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در سیستم‌های مهندسی انرژی، آب و محیط‌زیست. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- ۱۹) مقدسی‌نیا، حسین. (۱۳۹۵). «تأثیر بانکداری سبز بر رفتار مصرف‌کنندگان خدمات بانکی جهت دستیابی به توسعه پایدار؛ مطالعه موردی: بانک صادرات کرمانشاه». سومین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد سبز. بابل: شرکت پژوهشی صنعتی طرود شمال.
- ۲۰) ملک‌زاده لیلی، بهزاد. و جعفرپور گلرودباری، حسین. (۱۳۹۵). «نقش مسئولیت اجتماعی شرکتی در توسعه پایدار صنعت بانکداری کشور». نخستین کنفرانس سراسری پیشرفت‌های نوین در مهندسی صنایع، مدیریت، اقتصاد و حسابداری. شیراز: پردیس بین‌الملل توسعه ایده هزاره.
- ۲۱) نجف‌بیگی، رضا. (۱۳۹۷). «نگاهی به مدیریت توسعه پایدار و توسعه در ایران». تهران: ترمه.
- ۲۲) نوری، علی، شفیع‌آبادی، عبدالله، دلاور، علی. و فرح‌بخش، کیومرث. (۱۳۹۷). «ساخت مقیاس آسیب‌شناسی سازمانی بر اساس مدل سه‌شاخگی و بررسی آسیب‌های سازمانی در شرکت‌های صنایع غذایی». پژوهش‌های مشاوره. ۱۷(۶۵)، ۱۴۹-۱۲۶.
- ۲۳) ———. (۱۳۹۷). «اقتصاد سبز، ابزار و راهکار اجرایی». وزارت امور اقتصادی و دارایی. معاونت امور اقتصادی، دفتر مدل‌سازی و مدیریت اطلاعات اقتصادی.

- 24) Akin, A. & Yilmaz, İ. (2016). «Drivers of corporate social responsibility disclosures: Evidence from Turkish banking sector». *Procedia Economics and Finance*. 38, 2-7.
- 25) Aras, G., Tezcan, N. & Furtuna, O.K. (2018). «Multidimensional comprehensive corporate sustainability performance evaluation model: Evidence from an emerging market banking sector». *Journal of cleaner production*. 185, 600-609.
- 26) Bihari, S.C. & Pandey, B. (2015). «Green banking in India». *Journal Economics and International Finance*. 7(1), 1-17.
- 27) Bouma, J.J., Jeucken, M. & Klinkers, L. (2019). «Sustainable banking: The greening of finance. Green Leaf Publishing Limited». Sheffield, UK.
- 28) Catherin, T.C. & Jeba Melvin, C.L. (2022). «Need of the Hour: Awareness on Green Banking Products». *Studies of Applied Economics*, 40(2), 1133-3197.
- 29) Charmaz, K. (2006). «Grounding grounded theory: a practical guide through qualitative analysis». London: Sage Publications Ltd. 1-148.
- 30) Creswell, J.W. (2005). «Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches». Sage publications.

- 31) Dialysa, F. (2015). «Green banking: One effort to achieve the principle of good corporate governance (GCG)». International Conference on Economics and Banking (iceb-15). Atlantis Press.
- 32) Domazet, I. & Kovačević, M. (2018). «The role of green marketing in achieving sustainable development». Sustainable Growth and Development in Small Open Economies. Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 57-72.
- 33) Fortunski, B. (2011). «Does the environmental management standard Iso 14001 stimulate sustainable development? », Manegment of Environmental Quality. 2, 1-31.
- 34) Goulding, H. (2000) . «Grounded Theory Methodology and Consumer Behavior, Procedures, Practice and Pitfalls». Advances in Consumer Research. 27, 261-267.
- 35) Grimm, J.H., Hofstetter, J.S. & Sarkis, J. (2014). «Critical factors for sub-supplier management: A sustainable food supply chains perspective». International Journal of Production Economics. 152, 159-173.
- 36) Harrison, M.I. (2014). «Diagnosing organizations: Methods, models and processes». Sage Publication.
- 37) Kolk, A. (2016). «The social responsibility of international business: From ethics and the environment to CSR and sustainable development». Journal of World Business. 51(1), 23-34.
- 38) Kumar, K. & Prakash, A. (2019). «Examination of sustainability reporting practices in Indian banking sector». Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility. 4(1),2.
- 39) Lalon, R.M. (2015). «Green banking: Going green». International Journal of Economics, Finance and Management Sciences. 3(1), 34-42.
- 40) Meriac, J.P. & Gorman, C.A. (2016). «Work ethic and work outcomes in an expanded criterion domain». Journal of Business and Psychology. 32(3), 273-282.
- 41) Musvoto, C., Nortje, K., De Wet, B., Mahumani, B.K. & Nahman, A. (2015). «Imperatives for an agricultural green economy in South Africa». South African Journal of Science. 111(1-2), 01-08.
- 42) Nandini Prabhu, G. & Aithal, P.S. (2021). «A Review-Based Research Agenda on Green Banking Service Practices through Green CSR Activities». International Journal of Management, Technology, and Social Sciences (IJMST), 6(2), 204-230.
- 43) Narayanan, M. & Chandrasekaran, (2021). «Effectiveness of Green Banking Initiatives – A Special Reference Towards Public Sector and Private Sector Banks in Tamilnadu». International journal of innovative research in technology. 8(7), 2349-6002.
- 44) Prakash Pillai, R. & Praveen Raj, D. (2019). «Perspective and Usage Patterns of Green Banking Services: A Cross-Sectional Analysis of Customers from Selected Banks in Kerala». Research review international journal of multidisciplinary, 4(2), 2455-3085.
- 45) Rabinson, H.S., Anumba, C.J., Carillo, P.M. & Al-Ghassani, A.M. (2006). «STEPS: A Knowledge management maturity roadmap for corporate social responsibility». Business Process Management Journal. 12(6), 121-136.
- 46) Radaideh, M.K. & Al Azam, A.N. (2015). «The application of social responsibility in Jordanian banks and its impact on the competitive feature from the point of view of banks' employees». Arab Economic and Business Journal. 10(2), 112-129.
- 47) Rahman, M., Ahsan, M., Hossain, M. & Hoq, M. (2013). «Green banking prospects in Bangladesh». Asian Business Review. 2(2).
- 48) Rajesh, T. & Dileep, A.S. (2014). «Role of banks in sustainable economic development through green banking». International Journal of current research and academic Review. 2(12), 136-141.
- 49) Rajput, N., Bharti, M., Bhutani, M.S. & Oberoi, S. (2014). «Green banking in India: way to sustainable growth». Global Journal of Enterprise Information System. 6(3), 20-25.
- 50) Sharma, M. & Choubey, A. (2021). «Green banking initiatives: a qualitative study on Indian banking sector». Environment, Development and Sustainability. 24, 293-319.

- 51) Tara, K., Singh, S. & Kumar, R. (2015). «Green banking for environmental management: A paradigm shift». *Current World Environment*. 10(3), 1029-1038.
- 52) Weber, O. (2016). «The impact of green banking guidelines on the sustainability performance of banks: The Chinese case». *Policy Brief*. 79, 1-8.
- 53) Yang, Sh. & Zhao, J. (2009). «Study on Commercial Banks Credit Risk Based on AGA and Camel Rating System. In: 2009 Second International Workshop on Knowledge Discovery and Data Mining». Date of Conference: 23-25 Jan. 2009, INSPEC Accession Number: 10468356.
- 54) Zailani, S., Jeyaraman, K., Vengadasan, G. & Premkumar, R. (2012). «Sustainable supply chain management (SSCM) in Malaysia: A survey». *International journal of production economics*. 140(1), 330-340.
- 55) Zhang, X., Wang, Z., Zhong, X., Yang, S. & Siddik, A. (2022). «Do Green Banking Activities Improve the Banks' Environmental Performance? The Mediating Effect of Green Financing». 14, 989.

Financial Economics

Vol. (17) Issue (65) December 2023

Abstract

<https://doi.org/10.30495/fed.2023.1962217.2735>

**Pathology and providing a model of sustainable development
in Iranian governmental Bank**

Mohammad Ali Jafari Gorji¹
Reza Najaf Beigi²
Abolhassan Faghihi³
Mohammad Javad Kameli⁴

Received: 09 / October / 2023 Accepted: 10 / December / 2023

Abstract

The present study was conducted with the aim of pathology and providing a model of sustainable development in Iranian governmental Bank which was basic research of the mixed method. For qualitative data analysis, grounded theory and for quantitative data analysis, structural equations were used. The statistical population of the qualitative section consisted of members of the board of directors and senior managers of credit and human resources departments of state-owned banks, 18 of whom were purposefully selected for semi-structured interviews. The statistical population of the quantitative section consisted of staff and staff managers and experts of state banks, 291 of whom were randomly selected for relationships between variables based on Cochran's formula. The results showed that the sustainable development model in Iranian state banks consists of 421 primary concepts derived from open coding, 41 concepts of wisdom and 17 main. The results of quantitative analysis show that causal factors and Confounding factors and underlying factors have an impact on the category. Also, categories, confounding factors and underlying factors have an impact on strategies. Finally, strategies affect the outcomes.

Keyword(s): Development, Sustainability, Sustainable Development, Grounded Theory Method.

JEL Classification: O21, E63, G10.

¹ Department of Management and Economic, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. maj_gorji@yahoo.com

² Department of Management and Economic, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) rezanajafbagy@yahoo.com

³ Department of Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. faghihiabolhassan@gmail.com.

⁴ Department of Management, Amin Police Academy, Tehran, Iran. p.h.d.kameli@gmail.com